

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

LILJA KREZUB
(VERSLO TEISĖ)

IEŠKINIO ELEMENTAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
Profesorius Stasys Vėlyvis

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS	3
DĖSTOMOJI DALIS	6
I. IEŠKINIO ELEMENTŲ SAMPRATA	6
1.1. Ieškinio elementų struktūros problema.....	6
1.2. Ieškinio dalykas.....	12
1.3. Ieškinio pagrindas.....	18
II. IEŠKINIO ELEMENTŲ REIŠMĖ INDIVIDUALIZUOJANT IEŠKINIŲ	26
2.1. Ieškinio (ieškinių) tapatumas.....	26
2.1.1. Tapatumo rūšys.....	31
2.2. Ieškinio dalyko ir pagrindo pakeitimas.....	37
IŠVADOS	47
LITERATŪROS SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	53
SUMMARY	54

„Dalys skiriasi viena nuo kitos ir yra savarankiškos. Bet jos sudaro dalis tik jų tarpusavio tapatumo atžvilgiu arba, kitaip tariant, tiek kiek jos, kartu, sudaro visuma“

Hegelis¹.

IVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 135 straipsnyje² yra įtvirtinti ieškinio turinio reikalavimai. Remiantis CPK 135 straipsnio 1 dalimi, be bendrųjų reikalavimų, keliamų visų procesinių dokumentų turiniui, šios dalies 2 ir 4 punkte įtvirtintos ieškinio turinio dalys – ieškovo reikalavimas ir jo pagrindimas – vadinamos ieškinio elementais.

Jau XX amžiaus pradžioje žymus rusų mokslininkas V. M. Gordonas rašė, kad klausimas dėl ieškinio dalyko ir pagrindo yra vienas labiausiai diskutuotinų civilinio proceso teisėje³. Tai liudija ir šiuolaikinė civilinio proceso doktrina. Moksliniam ieškinio elementų tyrimui nemažai laiko ir savo darbų skyrė rusų mokslininkai V. M. Gordonas, N. B. Zeideris, M. A. Gurvičius, A. A. Dobrovolskis, S.A.Ivanova, A. F. Kleinmanas, G. L. Osokina, V. E. Riabova, V. K. Pučinskis, V. N. Šeglovas, P.V.Loginovas ir kiti. Jų požiūriai į ieškinio elementų kiekybę bei kokybę yra skirtingi, bet visi minėti autoriai ieškinio elementais laiko ieškinio dalyką ir ieškinio pagrindą.

Baigiamajam darbui pasirinktos temos mokslinį naujumą ir aktualumą sąlygoja tai, kad ieškinio elementų sampratos suformulavimas turi ne tik teorinę, bet ir didžiulę praktinę reikšmę. Pirmiausiai nuo ieškinio elementų dažniausiai priklauso bylos nagrinėjimo teisme apimtis ir tyrimo eiga. Ieškinyje minimi reikalavimai svarbūs ir atsakovui, kuris turi žinoti, ko ir koku pagrindu ieškovas iš jo reikalauja. Sudedamosios kiekvieno ieškinio dalys (elementai) skiria vieną ieškinį nuo kito. Be to, žinant sudedamąsias dalis, lengviau nustatyti ieškinio turinį.

Ieškinio dalykas yra tiesiogiai susijęs su atsakymu į keletą svarbių klausimų: ar ieškinyje yra pareiškiamas vienas ar keli reikalavimai; ar nėra pareikštas tapatus ieškiny; ar konkrečiu atveju yra keičiamas ieškinio dalykas; ar ne ir ar yra konkrečiu atveju pagrindas sujungti arba išskirti kelis ieškinio reikalavimus. Aiškus ieškinio dalyko suvokimas ir apibūdinimas padeda praktiškai išspręsti dalykinio (rūšinio) teisingumo klausimus.

¹ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. Томск: Издательство Томского университета. 1989. С. 84.

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

³ Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. Ярославль: Типография Губернского Правления. 1906.

Ieškininis reikalavimas turi remtis ieškinio pagrindu. Šiam ieškinio elementui, kaip ir ieškinio dalykui, priklauso svarbus vaidmuo individualizuojant ieškinį ir sprendžiant klausimą dėl dviejų ieškinių tapatumo.

Lietuvoje su ieškinio elementais susiję klausimai detaliam nebuvo analizuojami. Ieškinio elementai paprastai buvo nagrinėjami mokomuosiuose leidiniuose, skirtose civilinio proceso teisei, kiek tai reikalinga civilinio proceso studijoms, detaliam nesigilinant į požiūrių įvairovę.

Tyrimo objektas ir dalykas. Šio baigiamojo darbo tyrimo objektas yra ieškinio elementai. Darbe analizuojami ieškinio elementų kiekybės ir kokybės bei susiklostę mokslininkų požiūriai šiuo klausimu.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Šio darbo tikslas suformuluoti ieškinio elementų sampratą, išanalizuoti jų reikšmę individualizuojant ieškinį.

Nurodytam tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai:

- 1) išnagrinėti ieškinio elementų struktūros problemą;
- 2) suformuluoti ieškinio elementų sąvoką;
- 3) išnagrinėti teisinėje literatūroje įvairius ieškinio dalyko apibrėžimus ir suformuluoti jo sąvoką;
- 4) ištirti klausimą dėl ieškinio pagrindo sąvokos bei jo elementų: faktinio ir teisinio ieškinio pagrindo, šių pagrindo elementų tarpusavio santykį;
- 5) nurodyti ieškinio elementų reikšmę individualizuojant ieškinį.

Praktinė darbo reikšmė. Šis tyrimas galėtų būti naudingas teismams sprendžiant ginčus, teisę studijuojantiems studentams, besigilinantiesiems į civilinio proceso teisės problemas.

Tyrimo metodai. Iškeltų uždavinių pobūdis sąlygojo kompleksinį teorinių ir empirinių mokslinio tyrimo metodų naudojimą. Pagrindinis empirinis mokslinio tyrimo metodas, kurio naudotasi atliekant tyrimą – tai **dokumentų analizė**. Šio metodo pagalba buvo tiriami galiojantys teisės aktai, teismų praktika. Išskirtinis vaidmuo tenka **lyginamajam metodui**. Šis metodas pasirinktas kaip vienas iš svarbiausių dėl jo universalumo. Jis padeda spręsti nacionalinės teisės problemas. Darbe naudojamas **sisteminis analizės metodas**, įgalino atskleisti ieškinio elementų esmę, teisinę prigimtį. **Lingvistinis metodas** yra svarbus aiškinant teisės normas. Jis pasitelktas aiškinant teisės normų aktuose bei teismų procesiniuose dokumentuose vartojamus juridinius terminus ir jais išreiškiamus įstatymų leidėjo ketinimus. **Apibendrinimo metodas** tyrime buvo pasitelktas išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms ir pasiūlymams suformuluoti.

Darbo hipotezė:

ieškinio dalykas ir pagrindas negali būti sutapatinami su ieškiniu, jie yra savarankiški ieškinio elementai.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, dviejų dėstomųjų – tiriamųjų dalių, išvadų, pasiūlymų, literatūros sąrašo.

Pirmoji diplominio darbo dalis – teorinė, skirta ieškinio elementų struktūros problemos analizei bei ieškinio elementų sampratos suformulavimui.

Antroje darbo dalyje analizuojama ieškinio elementų reikšmė individualizuojant ieškinį.

Diplominio darbo šaltiniai. Vienas iš svarbiausių tyrimo šaltinių – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Analizuojama Lietuvos bei kitų šalių teismų praktika.

Ieškant atsakymus į iškeltus klausimus, buvo naudojamos teisės doktrina – mokslinėmis monografijomis, vadovėliais, straipsniais. Tai Lietuvos teisės mokslininkų darbai – V. Mačio⁴, S. Vėlyvio⁵, V. Mikelėno, Egidijaus Laužiko, V. Nekrošiaus⁶, A. Driuko, V. Valančiaus⁷, T. Daukanto⁸, taip pat užsienio autorių – V. Gordono⁹, N. B. Zeiderio¹⁰, M. A. Gurvičio¹¹, A. A. Dobrovolskio, S. A. Ivanovos¹², A. F. Kleinmano¹³, G. L. Osokinos¹⁴, V. E. Riabovos¹⁵, V. K. Pučinskio¹⁶, V. N. Šeglovo¹⁷, P. V. Loginovo¹⁸ ir kitų autorių darbai.

⁴ Vladas Mačys. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakultetas. 1924.

⁵ Стасис Веливис. “О процессуальных последствиях наличия тождественного дела в производстве суда“. Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. XIII. 1 sąsiuvinis. Vilnius. 1976.

⁶ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I Tomas. Vilnius: Justitia. 2003.

⁷ Artūras Driūkas, Virgilijus Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II Tomas. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005.

⁸ Ieškinio elementų problemą civilinio proceso doktrinoje“. Tomas Daukantas. Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos Respublikos teisėjų asociacija. 2006.

⁹ Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. Ярославль: Типография Губернского Правления. 1906. С. 36.

¹⁰ Зейдер Н.Б. Элементы иска в советском гражданском процессе// Учен. зап. Саратовского юридического института. Саратов. 1956.

¹¹ Гурвич М. А. Учение об иске (состав, виды). Москва: Юридическая литература. 1981.

¹² Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. Москва: Издательство МГУ. 1979.

¹³ Клейнман А. Ф. Некоторые теоретические вопросы учения об иске в советском гражданском процессе// Уч. тр. Вып. 3. Саратов. 1969.

¹⁴ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. Томск: Издательство Томского университета. 1989.

¹⁵ Рябова Е. В. Основание иска в советском гражданском процессе: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Москва. 1964.

¹⁶ Пучинский В.К. Элементы иска в советском гражданском процессе. Москва: Советское государство и право. № 3.

¹⁷ Щеглов В. Н. Иск о судебной защите гражданского права: лекции для студентов. Томск: изд-во Том. ун-та. 1987.

¹⁸ Логинов П.В. Понятие иска и исковая форма защиты права.– Советское государство и право. 1983. Nr. 2.

I. IEŠKINIO ELEMENTŲ SAMPRATA

1.1. Ieškinio elementų struktūros problema

Ieškinys kaip ir bet kuris objektyvios realybės reiškinytis turi vidinę struktūrą, savo turinį. Ieškinio teisinę prigimtį atskleidžia ne tik jo išoriniai požymiai, bet ir vidinė struktūra, t. y. jos turinys. Kad ieškininės gynybos formos reguliavimo mechanizmas veiktų ir sėkmingai jo naudotumėmės nepakanka žinoti išorinius ieškininės gynybos formos struktūros požymius, būtinos ir išsamios ieškinio vidinės struktūros žinios.

Ieškinio vidinę struktūrą, jos turinį apibūdinti procesinėje literatūroje naudojamas „ieškinio elementų“ terminas. „Ieškinio elementai tai jo vidinės dalys, kurios visumoje nustato jo turinį, sąlygoja savarankiškumą bei individualizuoja ieškinį“¹⁹. V. Jarkovas pateikia panašų ieškinio elementų sąvokos apibrėžimą, jis teigia, jog ieškinio elementai tai jo vidinės dalys, atspindinčios ieškinio struktūrą²⁰.

Civilinio proceso literatūroje pabrėžiama, kad klausimas dėl ieškinio elementų yra labiausiai diskutuotinas. Pirmiausiai nuo ieškinio elementų dažniausiai priklauso bylos nagrinėjimo teisme apimtis ir tyrimo eiga. Ieškinyje minimi reikalavimai svarbūs ir atsakovui, kuris turi žinoti, ko ir koku pagrindu ieškovas iš jo reikalauja. Sudedamosios kiekvieno ieškinio dalys (elementai) skiria vieną ieškinį nuo kito. Be to, išskyrus sudedamąsias dalis, lengviau nustatyti ieškinio turinį. Todėl svarbu nustatyti ieškinio elementus.

G. Osokina teigia, jog mokslininkai ginčijasi kaip dėl kiekybinės sudėties, taip ir dėl kokybinės ieškinio elementų sąvokų apibrėžimo²¹. Vieni autoriai tvirtina, kad ieškinį sudaro trys ieškinio elementai, dalykas, pagrindas, turinys²² arba dalykas, pagrindas ir šalys²³.

Kiti tvirtina, jog egzistuoja dviejų ieškinio elementų struktūra, tai dalykas bei pagrindas²⁴.

¹⁹ Комиссаров К. И. Право на иск и прекращение производства по гражданскому делу. – Уч. труды/ Свердловский юридический институт. 1969. вып. 9. С. 178.

²⁰ Яркв В. Гражданский процесс. Москва: Волтерс Клувер. 2005. С. 257.

²¹ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. С. 85.

²² Гурвич М. А. Лекции по советскому гражданскому процессу. Москва. 1950. С. 69. Клейнман А.Ф. Советский гражданский процесс. Москва: Издательство МГУ. 1979. С. 150-151.; Советский гражданский процесс/ Под редакцией Шакарян М. С. Москва: Юридическая литература. 1985. С. 191.

²³ Комиссаров К. И. Право на иск и прекращение производства по гражданскому делу. – Уч. труды/ Свердловский юридический институт. 1969. вып. 9. С. 162, 178.

²⁴ Юдельсон К. С. Советское процессуальное гражданское право. Москва: Юридическая литература. 1965. С. 196; Добровольский А. А., Иванова С. А. Основные проблемы исковой формы защиты права. С. 32-33; Щеглов В. Н. Иск и его элементы. – В книге: Проблемы совершенствования гражданско-правового регулирования. Томск. 1982. С. 122.

Šios nuomonės laikosi ir Lietuvos mokslininkai E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius²⁵, A. Driukas, V. Valančius²⁶, T. Daukantas²⁷

V. Mačys savo civilinio proceso paskaitose skaitytose Vytauto Didžiojo universitete Teisės fakultete, taip pat laikėsi dar Carinės Rusijos civilinio proceso teisės teorijoje pareikštos trijų ieškinio elementų koncepcijos. Jis rašo, kad „kiekvienas ieškinys susideda iš trijų dalių: a) turinio; b) objekto; c) pagrindo. Jis tvirtina, jog ieškinio turinys yra tarsi teismo veiksmas, kurio reikalauja ieškovas; reikalauja ieškovas, kad teismas šitaip ar taip išspręstų bylą, antai, atiteistų kurią pinigų sumą, kurį daiktą, pripažintų nuosavybės teisę nekilnojamam turtui²⁸.

M. K. Treušnikovas nesutinka su nuomone, kad turinys yra trečiasis ieškinio elementas. Jis teigia, jog nurodytas ieškinio elementas sutampa su ieškinio procesiniu tikslu, egzistuoja už jo ribų ir negali būti jo sudedamąja dalimi. Be to, nei įstatymas, nei teismų praktika neišskiria šį elementą kaip sudedamąją dalį, o ieškinio tapatumas nustatomas pagal du elementus – dalyką bei pagrindą, jeigu sutampa subjektinė sudėtis²⁹.

G. L. Osokina tvirtina, jog šios konstrukcijos trečiasis elementas yra ne turinys kaip toks (pats turinys yra dalių visuma, dalyko arba reiškinių elementų visuma), o teisminės gynybos rūšis³⁰.

Analogišką poziciją užima ir V. K. Pučinskij. Jis siūlo išskirti ieškinyje greta dalyko bei pagrindo gynybos būdą (arba gynybos rūšį. – G. L. Osokina), manydamas, kad trečio elemento pagrįstumui terminas „ieškinio turinys“ netinka, todėl, kad jis sumenkina sąvokos esmę³¹. Norime atkreipti dėmesį į V. K. Pučinskio bandymą susieti ieškinio elementus su teisės norma, jos struktūra. Jo nuomone, ieškinys susideda iš trijų elementų: pagrindo, nustatomo teisės normos hipoteze; dalyko, nustatomo normos - dispozicija; gynybos būdo, nustatomo teisinės normos - sankcija³². G. L. Osokina rašo, jog pagrindą būtina sieti ne tik su teisės normos hipoteze, kurioje yra sąlygos, esant kurioms veikia dispozicija, bet ir su dispozicija, kuri nurodo į teisės normos adresatų teises ir pareigas. Mokslininkė tvirtina, kad ieškinio pagrindas tai teisiniai faktai ir įstatymas, kuris nustato, su kuriais realios tikrovės faktais, numatytais teisės normos hipotezėje, susiję teisinio santykio subjekto teisių ir pareigų atsiradimas, pasikeitimas arba pasibaigimas. Tačiau teismas prieš patenkindamas reikalavimą dėl subjektinės teisės arba įstatymo saugomo intereso gynimo, turi

²⁵ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I Tomas. P. 34.

²⁶ Artūras Driukas, Virgilijus Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II Tomas. P.466.

²⁷ „Ieškinio elementų problemą civilinio proceso doktrinoje“. Tomas Daukantas. Teisė ir teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. P. 30.

²⁸ V. Mačys. Civilinio proceso paskaitos. P. 150.

²⁹ Гражданский процесс/ Под редакцией Треушникова М. К. Москва: ООО „Городец-издат“. 2000. С. 190.

³⁰ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. С. 86.

³¹ Пучинский В. К. Элементы иска в советском гражданском процессе. Москва: Советское государство и право. № 3. 1979. С. 51-52.

³² Ten pat.

nustatyti, ar yra ši teisė ar interesas, o taip pat jos priklausomybę tam tikram asmeniui. Tokiu būdu, pagrindas kaip ieškinio elementas sąlygojamas teisės normos hipotezės ir dispozicijos. Kalbama apie gynybos būdą kaip ieškinio elementą. G. L. Osokina sutinka su V. K. Pučinskiu, kad gynybos būdas, kaip vienas iš ieškinio elementų, numatytas teisės normos sankcijoje. Tačiau vargu ar būtų teisinga nagrinėti gynybos būdą kaip trečiąjį savarankišką ieškinio elementą kartu su dalyku ir pagrindu. Jos teigimu, autoriai, tyrinėjantys ieškinio elementus, vieningai pripažįsta jų praktinę reikšmę individualizuojant ieškinį. Mokslininkė nesutinka su autoriais, kurie apriboja ieškinio turinį dviem elementais: dalyku ir pagrindu. Kaip jau minėjo G. L. Osokina, vienas iš ieškininės gynybos formos požymių yra ginčo dėl teisės arba įstatymo saugomo intereso buvimas, kas savo ruožtu reikalauja ginčo subjektų buvimo, t. y. šalių su priešingu teisiniu interesu. O tai reiškia, kad, nustatant vidinę ieškinio struktūrą neįmanoma apsieiti be trečiojo elemento, šalių, kaip teisių ir pareigų turėtojų. Šį savo teiginį G. L. Osokina grindžia K. I. Komisarovo teiginiu, kad „ieškinio dalykas ir pagrindas įgyja aiškumą tik su sąlyga, kai kalbama apie konkrečius subjektyvių teisių ir pareigų turėtojus“³³. Galiojanti civilinio proceso teisė, jos nuomone, šalis pripažįsta kaip ieškinio elementą ir tai tiesiogiai yra įtvirtinta Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekse. Taip pat ji teigia, jog šalių kaip trečiojo ieškinio elemento ignoravimas gali sukelti praktinių klaidų³⁴. Mokslininkės manymu, šalys kaip ieškinio elementas atskleidžia jo turinį, t. y. kas ir kieno interesu atžvilgiu ieško gynybos ir kas atsako pagal ieškinį³⁵.

Neneigiant jos teiginių, kad ginčas dėl teisės yra tarp konkrečių asmenų, turinčių teisių ir pareigų, pasakytina, jog ieškovas ir atsakovas yra proceso šalys, o ne ieškinio sudedamosios dalys.

Moksliniam ieškinio tyrimui nemažai laiko ir savo darbų yra skyrę rusų mokslininkai M. A. Gurvičius, A. F. Kleinmanas³⁶. Jų nuomone, „ieškinys susideda iš trijų pagrindinių dalių (elementų): ieškinio dalyko, ieškinio pagrindo ir ieškinio turinio“³⁷. Šie autoriai taip pat mano, kad trečiuoju ieškinio elementu reikėtų laikyti ieškovo nurodyta teisminės gynybos formą, ieškinio turinys turi atitikti vieną iš trijų teisės aktuose nustatytų teisminės gynybos formų. Šis ieškinio elementas suprantamas kaip „ieškovo valios išraiška dėl gynybos formos ir kaip teismo sprendimas“³⁸. V. Jarkovas su šia pozicija iš esmės sutinka, bet vis dėlto siūlo teisminės gynybos formą laikyti ieškinio elementu - dalyku. Juk ieškinio dalykas ir yra ieškovo reikalavimas atsakovui dėl priteisimo, teisių pripažinimo ir t.t.³⁹.

³³ Комиссаров К. И. Право на иск и прекращение производства по гражданскому делу С. 178.

³⁴ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. С. 87.

³⁵ Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть. Москва: Юрист. 2004С. 456.

³⁶ Советский гражданский процесс/ под ред. А. Ф.Клеймана. Москва: Издательство МГУ. 1964. С. 150.

³⁷ Гурвич М. А. Учение об иске (состав, виды). Москва. 1981. С. 102.

³⁸ Яркoв В. Гражданский процесс. С. 261.

³⁹ Ten pat.

Kiti autoriai ieškinio turinį sutapatina su ieškinio tikslu, dėl kurio yra pareiškiamas ieškinys teismui⁴⁰. Ieškinio tikslą nustato jo dalykas, ir jo laikymas savarankišku ieškinio elementu apsunkina ieškinio esmės supratimą.

M. S. Šakarian nuomone, pažeistos teisės gynimo būdas, kurį ieškovas prašo teismo taikyti, turėtų būti laikomas trečiuoju ieškinio elementu – ieškinio turiniu arba tikslu. Pagal šią teoriją ieškinio dalyku yra atsakovui pareikštas ieškovo reikalavimas, o ieškinio turiniu - ieškovo reikalavimas, pareikštas teismui⁴¹.

Autorių, kurie išskiria tris ieškinio elementus, pozicija (dalykas, pagrindas, turinys), nėra nepriekaištinga. Teisinėje literatūroje teisingai buvo pažymėta, jog įsisavinti filosofines kategorijas – yra pagrindinė teisės teorijos vystimosi sąlyga, jos metodologinis pagrindas. Dėl to, reikia pažymėti kai kurių dirbtinumą trijų ieškinio elementų konstrukcijoje, kur trečiasis elementas yra ieškinio turinys. Tokia pozicija neatitinka filosofinio „turinio“ kategorijos paaiškinimo. Turiniu laikoma visuma dalių (elementų) kokio nors objekto. „...Turinys tai visumą lemianti kategorija, parodanti dalyko dalių (elementų) visetą...“⁴². Iš šio apibrėžimo mes galime spręsti, kad turinys visada atsako į klausimą, iš ko susideda šis reiškinys ar dalykas, iš kokių sudedamųjų dalių. Tokiu būdu, „objekto turinys, t. y. tai kas jį sudaro, - žinoma jo dalys (elementai, komponentai), apibūdinantys jo sudėtį“⁴³. Būtent „...išskiriant objekto dalis, mes gauname žinias apie jo sudėtį (paprastas elementų išvardijimas)“⁴⁴.

Sutinkame su M. K. Treušnikovu, jog klausimas dėl kiekvieno ieškinio elemento išskyrimo turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Trečias ieškinio elementas (turinys) neturi praktinės reikšmės, nes reikalavimas teismui kiekviename ieškinyje yra tas pats: apginti pažeistą ar ginčijamą teisę, o gynybos priemonės yra nurodytos įstatyme⁴⁵.

Ieškovo reikalavimas atsakovui iš esmės yra reikalavimas dėl priverčiamojo atsakovo pareigų įvykdymo. Teismas savo sprendimu užtikrina ieškovo teisės įgyvendinimą prievartos priemonėmis, kad atsakovas įvykdytų savo pareigas. Nuo pareigų sudėties (struktūros) priklauso, kokios priemonės bus taikomos siekiant tam tikrų tikslų. Todėl teisės gynybos būdas (forma) priklauso ne nuo ieškovo valios išraiškos, o nuo ginčijamos teisės pažeidimo pobūdžio.

Teismas pats nustato teisės gynybos būdą, atsižvelgdamas į teisės aktus, remdamasis konkrečia bylos medžiaga. Nors ieškovas neretai nurodo gynybos būdą ieškinyje, tačiau teisės

⁴⁰ Гражданское судопроизводство. Свердловск. 1974. С. 154.

⁴¹ Шакарян М.С. Гражданское процессуальное право России. Москва: Былина. 2002. С. 204.

⁴² Форма и содержание. – В книге: Большая советская энциклопедия. 2-ое издание. 1956. Т.45. С. 310.

⁴³ Кирилов В.И. Логика познания сущности. Москва: Высшая школа. 1980. С. 99.

⁴⁴ Овчинникова Н.Ф. Структура и симметрия. – В книге: Системные исследования. Москва: Ежегодник. 1969. С. 116.

⁴⁵ Гражданский процесс/ Под редакцией Треушникова М. К. С. 190.

gynybos būdas (forma) iš esmės priklauso nuo bylos aplinkybių ir įstatymo. Jei trečiuoju ieškinio elementu laikytume teisės gynybos būdą (forma), tai turėtų būti kalbama ne apie du ar tris ieškinio tipus, o apie tokį ieškinių tipų skaičių, kiek yra teisėtų teisės gynybos būdų. Dalyko ir ieškinio pagrindo nustatymas užtikrina teisėto ir pagrįsto sprendimo priėmimą, o ne ieškovo valios išraišką dėl teisės gynybos formos.

V. Mikelėnas nesutinka su autorių, kurie skiria trečią ieškinio elementą - turinį, arba tikslą, pozicija. Jis teigia, jog šiuo, trečiuoju, ieškinio elementu laikoma pažeistos teisės gynybos būdas, kuri ieškovas prašo teismo taikyti. Ieškinio turinio doktrinos požiūriu ieškinio dalykas yra ieškovo reikalavimas, pareikštas atsakovui, o ieškinio turinys 1.138 straipsnyje nurodytas civilinių teisių gynybos būdas, suformuluotas ieškinio pareiškime, tampa ieškinio turiniu⁴⁶.

E. V. Riabova pabrėžia, kad ieškinio elementai yra materialinio teisinio reikalavimo išraiška. Ieškovas turi nurodyti, kokia teisė turi būti apginta, ką tiksliai teismas turi priteisti ieškovui iš atsakovo ir remiantis kokiais faktais. Tai jos nuomone yra ieškinio elementai (jo dalykas ir pagrindas)⁴⁷.

M. K. Treušnikovas teigia, jog ieškinys susideda iš dviejų elementų: dalyko ir pagrindo. Įstatymas ir teismų praktika šiais elementais nustato ieškinio kaip vieningos sąvokos turinį. Jis rašo, jog ieškinio dalykas ir pagrindas skiria vieną ieškinį nuo kito; tapatumas nustatomas pagal du elementus – dalyką bei pagrindą; šie du elementai padeda konkretizuoti turinčias reikšmės bylai aplinkybes ir pasirengti gynybai nuo ieškinio. Įstatyme nurodyta, kad ieškinys keičiamas pagal jo dalyką ir pagrindą. Šie elementai turi reikšmės nustatant ieškininės gynybos pagal pareikštą reikalavimą apimtį. Jie nustato kryptis, eigą ir teismo nagrinėjimo ypatumus. Tokiu būdu, klausimas dėl ieškinio elementų turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Visas ieškinio turinys nustatomas jo sudėtinėmis dalimis dalyku ir pagrindu⁴⁸.

Atsižvelgdami į tai kas išdėstyta, mes galime teigti, kad turinio kaip trečiojo ieškinio elemento išskyrimas neturi praktinės reikšmės, nes reikalavimas teismui kiekviename ieškinyje yra tas pats: apginti pažeista ar ginčijamą teisę, o gynybos priemonės yra nurodytos įstatyme. Ieškinio turinys nustatomas jo sudėtinėmis dalimis dalyku ir pagrindu ir negali būti laikomas ieškinio elementu.

Jei trečiuoju ieškinio elementu laikytume teisės gynybos būdą (forma), tai turėtų būti kalbama ne apie du ar tris ieškinio tipus, o apie tokį ieškinių tipų skaičių, kiek yra teisėtų teisės gynybos būdų.

⁴⁶ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I Tomas. P. 34.

⁴⁷ Рябова Е. В. Основание иска в советском гражданском процессе: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Москва. 1964. С. 7.

⁴⁸ Гражданский процесс/ Под редакцией Треушникова М. К. С. 189.

Šalys negali būti laikomos trečiuoju ieškinio elementu, nes ieškovas ir atsakovas yra proceso šalys, o ne ieškinio sudedamosios dalys.

Dėl to manome, kad ieškinio dalyko ir ieškinio pagrindo išskyrimas turi teorinės ir praktinės reikšmės, todėl ieškinį sudaro tik šie du ieškinio elementai. Nuo šių ieškinio elementų dažniausiai priklauso bylos nagrinėjimo teisme apimtis ir tyrimo eiga. Ieškinyje minimi reikalavimai svarbūs ir atsakovui, kuris turi žinoti, ko ir koku pagrindu ieškovas iš jo reikalauja. Sudedamosios kiekvieno ieškinio dalys (elementai) skiria vieną ieškinį nuo kito. Žinant sudedamąsias dalis, lengviau nustatyti ieškinio turinį. Visi minėti autoriai ieškinio elementais greta turinio ar šalių laiko ieškinio dalyką ir ieškinio pagrindą. Todėl panagrinėsime juos.

1.2. Ieškinio dalykas

Ieškinio dalyko svarba buvo išskiriama jau romėnų teisėje. Kai kuriuose šaltinių ištraukose rašoma ir apie šiandien ne mažiau aktualius ieškinio turinio elementus. Pažymėtina, kad tiksliam ieškinio dalyko suformulavimui Romoje buvo skiriama daug dėmesio, o to neatlikimas ieškoviui pradžioje sukeldavo labai neigiamas teisines pasekmes. Jeigu ne visi ieškovo pareikšti reikalavimai ištyrus įrodymus būdavo pripažįstami pagrįstais, ieškinys apskritai būdavo atmestas⁴⁹.

Šalių, kur buvo receptuota romėnų teisė, teisininkai tradiciškai kalba apie ieškinio dalyką bei pagrindą kaip ieškinio elementus. Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino nuostata, kad kiekviename ieškinyje turi būti nurodytas ieškovo reikalavimas (CPK 135 str. 1 d. 4 p.). Tokia pati nuostata yra įtvirtinta Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekse (RF CPK 131 str.1 d. 4 p.), Vokietijos civilinio proceso kodekse (VFR CPK & 253). Anglijos jurisprudencijos ieškinio dalyko kategorija paliekama lyg šešėlyje, laikoma išvestine nuo pagrindo ir net neturi vieno pripažinto apibrėžimo⁵⁰. Vartojamos kitos sąvokos: „reikalavimo bruožai“, „teisminės gynybos teisės būdas arba forma“. Jungtinėse Valstijose ieškinio dalyko, kaip ieškovo reikalavimo atsakovui, samprata nėra taikoma⁵¹.

Taigi panagrinėsime Rusijos ir Lietuvos teisinę doktriną šiuo klausimu.

Teisinėje literatūroje ieškinio dalykas apibrėžiamas įvairiai: a) kaip ieškovo materialusis teisinis reikalavimas atsakovui⁵²; b) kaip ginčijamas teisinis santykis⁵³; c) kaip ginama subjektinė teisė⁵⁴; d) kaip gynyba⁵⁵; e) kaip gynybos būdas⁵⁶.

Rusijos ieškinio turinio doktrinos požiūriu ieškinio dalykas – tai ieškovo per teismą atsakovui pareikštas materialusis teisinis reikalavimas (*lot. petitum*). A.A.Dobrovolskio, S.A.Ivanovos, nuomone, įstatymuose tiesiogiai nurodoma, kad ieškinio pareiškime turi būti

⁴⁹ Ieškinio elementų problemą civilinio proceso doktrinoje”. Tomas Daukantas. Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. P. 30.

⁵⁰ Пучинский В. К. Гражданский процесс зарубежных стран. Москва: Издательство „Зерцало“. 2008. С. 254.

⁵¹ Пучинский В. К. Гражданский процесс США. Москва: Наука. 1979. С. 158.

⁵² Клейнман А. Ф. Советский гражданский процесс. Москва: Издательство МГУ. 1979. С. 150; Жеруолис И. А. Сущность советского гражданского процесса. Вильнюс: Минтис. 1969. С. 106; Добровольский А. А., Иванова С. А. Основные проблемы исковой формы защиты права. Москва: Издательство МГУ. 1979. С. 16. Гражданский процесс/ Под редакцией Треушников М. К. С. 190; Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I tomas. P. 371.

⁵³ Советский гражданский процесс/ Под редакцией Гурвич М. А. Москва: Высшая школа. 1967. С. 119; Пучинский В. К. Элементы иска в советском гражданском процессе. С. 49; Советский гражданский процесс/ Под редакцией Шакарян М. С. Москва: Юридическая литература. 1985. С. 191.

⁵⁴ Гурвич М. А. Учение об иске (состав, виды). С. 6; Логинов П. В. Понятие иска и исковая форма защиты права. С. 101; Советский гражданский процесс/ Под редакцией Шакарян М. С. Москва: Юридическая литература. 1985. С. 191.

⁵⁵ Щеглов В. Н. Иск как требование о защите права. Томск. 1977. С. 101, 103ю

⁵⁶ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. С. 87; Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть. С. 456.

nurodytas ieškovo reikalavimas atsakovui. Rusijos teismų praktikoje taip pat pabrėžiami ieškovo reikalavimai atsakovui. Šią poziciją palaiko ir lietuvių mokslininkai A. Driukas, V. Valančius, V. Nekrošius, o taip pat ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris yra konstatavęs, kad:

„Atsakovo teisė kreiptis į teismą ieškinio teisenos tvarka realizuojama ieškinio instituto pagalba. Kiekviename ieškinio pareiškimе ieškovas privalo nurodyti savo ieškinio elementus – ieškinio dalyką (ieškovo reikalavimą) ir pagrindą (aplinkybes, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą, bei šias aplinkybes patvirtinančius įrodymus). Būtent ieškinio elementai apibrėžia teismo nagrinėjimo dalyką, nustato bylos nagrinėjimo ribas, kurių laikosi teismas, nagrinėdamas bylą“⁵⁷.

Ieškinio dalyku yra laikomas konkretus materialinis teisinis reikalavimas, kurį ieškovas pareiškia atsakovui ir dėl kurio teismas turi priimti sprendimą. Pavyzdžiui, ieškiniuose dėl priteisimo tai – reikalavimas perduoti turta, atiduoti daiktą, išieškoti išlaikymą, gražinti skolą ir t.t., ieškiniuose dėl pripažinimo tai – reikalavimas dėl teisės buvimo ar nebuvimo, reikalavimas, kad atsakovas pripažintų tam tikrą ieškovo teisę, ir t.t.

G. L. Osokina nesutinka su nuostata, kad ieškinio dalykas yra materialinis teisinis reikalavimas, kurį ieškovas pareiškia atsakovui. Mokslininkė tvirtina, jog toks ieškinio dalyko apibrėžimas nėra priimtinas teoriškai ir praktiškai. Autoriai, kurie ieškinį ir jo dalyką apibrėžia kaip materialinį teisinį reikalavimą, neišvengia tautologijos, į ką nurodo ir G. L. Osokina, kalbėdama apie K. Muchamedšino samprotavimus, kuris rašo, kad „ieškinio apibrėžimas kaip ieškovo materialinis teisinis reikalavimas atsakovui, sudaro pagrindą manyti, kad ieškinio dalykas yra būtent ieškovo reikalavimas nukreiptas per teismą atsakovui. Tokiu būdu, teigia G. L. Osokina, ieškinys ir jo dalykas visiškai sutapatinami. Be to, jeigu ieškinio dalyką nagrinėti kaip materialinį teisinį reikalavimą, kurį ieškovas pareiškia atsakovui, tai ieškiniai, kuriuos pareiškia asmenys, nurodyti RF CPK 37 straipsnio 2 ir 3 punktuose, bus beprasmiški, nes procesiniai ieškovai negali būti materialinio teisinio santykio subjektais, todėl, jie ir neturi materialinio teisinio reikalavimo. Ir pagaliau, RF CPK 39 str.1 d. numatyta ieškovo teisė pakeisti ieškinio dalyką. Ieškovo materialinio teisinio reikalavimo atsakovui pakeitimas reikš ne ieškinio dalyko pakeitimą, o vieno ieškinio pakeitimą kitu“⁵⁸.

Anot M. A. Gurvičiaus, ieškinio dalykas yra pats ginčijamas teisinis santykis. Šį teiginį autorius grindžia tokiu pavyzdžiu: „Ieškinio dėl atsakovo iškeldinimo iš gyvenamosios patalpos

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegijos 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-652/2003, L. Dirvelienė v. VĮ Kauno medicinos universiteto klinikos, (kat. 95.1; 107.1); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegijos 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-380/2008, L. Č. ir J. J. ieškinį atsakovams Kauno apskrities viršininko administracijai, Kauno rajono savivaldybei, V. A., A. B., V. B., Z. M. B. ir kt., kat. (106.1; 119.11).

⁵⁸ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. С. 90.

dalykas yra subjektinė civilinė ieškovo teisė reikalauti atsakovo išsikelti iš patalpų ir atitinkama subjektinė atsakovo pareiga⁵⁹. Taigi teismas nagrinėja ne ginčijama teisinį santykį, kuris egzistuoja tarp šalių, o naują teisinį santykį, iškilusį po ieškovo teisių pažeidimo atsakovo veiksmais (tiek veikimu, tiek neveikimu). M. A. Gurvičiaus teigimu, „šiuo atveju yra pažeista ieškovo subjektinė teisė reikalauti atsakovo išsikelti iš patalpų“⁶⁰. Tačiau aišku, kad ieškovo teisė reikalauti, kad atsakovas būtų iškeldintas, atsiranda pažeidus subjektinę teisę naudotis ginčijama patalpa arba pažeidus teisę į asmeninę ieškovo patalpų nuosavybę. Teisė reikalauti iškelti atsiranda iš ieškovo subjektinės teisės, kurią, jo manymu, pažeidė atsakovas. Todėl reikalavimo teisė ir ieškovo ginčijama subjektinė teisė, kurią siekiama apginti, yra ne tas pats. Vienas veiksmas yra kito veiksmo pasekmė. Taip iš nuosavybės teisės į gyvenamąsias patalpas gali kilti ieškovo teisė reikalauti iškeldinti atsakovą. Teisė į ginčijamą nuosavybę gali būti teisės reikalauti grąžinti turtą ir t.t. pagrindas.

Taigi ieškinio dalykas yra ne subjektinė ieškovo teisė, kurią pažeidė atsakovas, o ieškovo reikalavimas atsakovui pašalinti ieškovo teisės pažeidimus, t. y. apginti pažeistas ieškovo teises. Pavyzdyje apie iškeldinimą pažeistos teisės apgynimas ir bus teismo sprendimas, patenkinantis reikalavimą iškeldinti atsakovą.

G. L. Osokina, A. A. Dobrovolskis, S. A. Ivanova kritikuoja ieškinio dalyko kaip ginčijamo teisinio santykio apibrėžimą. Mokslininkai pažymi, jog ginčijamo teisinio santykio kaip ieškinio dalyko pakeitimas reikš ne ieškinio pakeitimą, o vieno ieškinio keitimą kitu.

I. M. Piatiletovo⁶¹ nuomone ieškinys yra priemonė apginti subjektinę teisę, o ieškinio dalykas yra vienas iš ieškinio sudedamųjų elementų. Todėl subjektinė teisė, kurią siekiama apginti ieškiniu, niekaip negali būti sudedamoji teisės gynybos, kuri yra pats ieškinys, priemonė. Ieškovo reikalavimas atsakovui visada kyla iš atitinkamo teisinio santykio.

Literatūroje ieškinio dalyko kaip ginčijamo teisinio santykio, koncepcija nesulaukė pritarimo⁶².

Teisės literatūroje ieškinio dalykas dar apibrėžiamas kaip ginama subjektinė teisė. Mūsų požiūriu, subjektinė teisė, nėra ieškinio dalykas. Teisės gynybos būdas (ieškinys) ir teisės gynybos dalykas (subjektinė teisė) – tai skirtingi reiškiniai. Teisės gynybos būdo (ieškinio) reikia norint apginti tai, kas yra teisės gynybos dalykas, t. y. subjektinė teisė⁶³. Subjektinė teisė negali būti

⁵⁹ Советское гражданское процессуальное право. Москва. 1957. С. 146.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Пятiletов И. М. Изменение предмета иска. – В книге: Вопросы науки советского процессуального права/ Тр. Всесоюзн. заочн. юрид. Института. 1975. С. 168-169.

⁶² Клейнман А. Ф. Некоторые теоритические вопросы учения об иске в советском гражданском процессе. Саратов. 1969. С. 115.

⁶³ Гражданский процесс/ Под редакцией Треушников. С. 190.

sudedamoji teisės gynybos būdo (ieškinio) dalis. Jeigu subjektinę teisę laikytume ieškinio dalimi, tai ką turėtų ginti teismas? Vadinasi, subjektinė teisė gins pati save. Be to, teisės gynybos dalykas teismų praktikoje gali būti ne tik materialinė subjektinė teisė, bet ir įstatymų saugomi interesai. Ieškinio dalyku laikant subjektinę teisę, būtina pripažinti naudojamą šia teise. Bet, vadovaujantis galiojančiomis civilinio proceso teisės normomis, pakeisti ieškinio elementus gali ir asmenys, ginantys kito asmens teises arba įstatymo saugomą interesą. Tačiau šie asmenys, negali naudotis subjektine teise. Todėl ieškinio dalykas, kaip subjektinė teisė, praranda savo teorinę ir praktinę reikšmę, kai procese kitų asmenų teises ir interesus gina prokurorai ir kiti asmenys, turintys tam teisę.

Teisinėje literatūroje ieškinio dalykas apibrėžiamas ir kaip gynyba. Lietuvos įstatymų leidėjas nesieja gynybos su ieškinio dalyku. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.137 straipsnyje⁶⁴ įtvirtinta nuostata, kad asmenys savo nuožiūra laisvai naudojami civilinėmis teisėmis, tarp jų – teise į gynybą. Ši nuostata įtvirtinta dėl to, kad naudojimasis teisėmis reiškia asmens elgesį, atitinkantį turimų teisių turinį, kuris pasireiškia veiksnių atlikimu arba susilaikymu nuo jų. Savo nuožiūra laisvas naudojimasis civilinėmis teisėmis turi ribas, nes netinkamai naudodamasis savo civilinėmis teisėmis asmuo gali pažeisti kitų asmenų teises. Civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, neviršydamas savo kompetencijos (CK1.138 str.). Teismas gina civilines teises jas pripažindamas, atkurdamas buvusią iki teisės pažeidimo padėtį, užkirsdamas kelią teisei pažeidžiantiems veiksniams arba uždrausdamas atlikti veiksmus, keliančius pagrįstą grėsmę žalai atsirasti (prevencinis ieškinys), priteisdamas vykdyti pareigą natūra, nutraukdamas teisinį santykį, išieškodamas iš teisei pažeidusio asmens padarytą turtinę arba neturtinę žalą (nuostolius), o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – netesybas (baudą, delspinigius), pripažindamas negaliojančiais valstybės ar savivaldybių institucijų arba pareigūnų aktus, prieštaraujančius įstatymams, CK 1.3 straipsnio 4 dalyje numatytais atvejais, kitais įstatymų numatytais būdais.

Prokurorai arba kitos institucijos taip pat turi teisę prašyti teismo kitų asmenų pažeistos ar ginčijamos teisės ar įstatymų saugomo intereso gynimo visais būdais, numatytais CK1.138 straipsnyje. CK straipsnių analizė rodo, kad yra klaidinga ieškinio dalyką apibrėžti kaip gynybą, nes pažeistos arba ginčijamos teisės ar įstatymų saugomo intereso gynyba yra ieškinio tikslas, nesvarbu kas jį pareiškia.

G. L. Osokina tvirtina, jog ieškinio dalykas kaip reikalavimas apginti yra gynybos būdas. Mokslininkė tokį požiūrį paaiškina tokiais teiginiais: „gynybos būdas ir teisės gynyba santykinai

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 -2262.

kaip ieškinio dalykas ir jo tikslas, kaip veiksmas ir jo rezultatas. Skirtingai nuo ieškinio dalyko, kuris gali būti pakeistas, nes skirtingi teisės ir intereso gynybos būdai, bet kokio ieškinio tikslas nekinta – tai pažeistos ar ginčijamos teisės ar įstatymo saugomo intereso gynimas. Ieškinio dalykas skirtingai nei ieškinio tikslas yra jo vidinė, sudedamoji dalis, apibūdinanti vieną iš esminių ieškinio pusių, o būtent, teisės ar intereso gynybos būdą. Ieškinio tikslas tai visada kažkas išorinio ieškinio atžvilgiu. Dėl to, gynybos būdas (ieškinio dalykas) ir ieškinys kaip reikalavimas apginti santykiauja kaip dalis ir visuma. Teisės gynimas ir ieškinys kaip reikalavimas dėl gynybos santykiauja kaip tikslas ir jo pasiekimo priemonė⁶⁵.

Manome, kad ieškinys tai būtent gynybos būdas, o ieškinio dalykas tai reikalavimas apginti pažeistas teises CK 1.138 straipsnyje nurodytais būdais.

Kitai nei anksčiau nurodyti autoriai mano V. M. Semionovas, jis teigia, kad ieškinio dalykas yra ne ieškovo reikalavimas atsakovui, o „ieškovo reikalavimas teismui dėl materialinės teisinės pretenzijos atsakovui patenkinimo“⁶⁶. Jei sutiktume su požiūriu, kad ieškinio dalykas yra ieškovo reikalavimas teismui, tuomet ieškinio dalykas visuose ieškiniuose būtų vienodas, nes visuose ieškiniuose reikalavimas teismui bus tas pats – patenkinti materialinį teisinį ieškovo reikalavimą atsakovui. Tačiau vieno ieškinio dalykas skiriasi nuo kito ieškinio dalyko ne pagal ieškovo reikalavimą teismui, o pagal pačios ieškovo materialinės teisės reikalavimo atsakovui pobūdį. Teismas nagrinėja ieškovo reikalavimo teisėtumą ir pagrįstumą atsakovo, o ne teismo atžvilgiu.

Ieškinio dalyką reikia skirti nuo ginčijamo civilinio santykio objekto⁶⁷, kuriuo gali būti konkretus daiktas, piniginė suma, kurią reikėtų išmokėti ar išreikalauti. Materialinis ginčo objektas tai dėl ko ginčijamasi, ir jis yra tarsi ginčijamo teisinio santykio objektas. Kai kalbama apie ieškininių reikalavimų padidinimą ar sumažinimą, tuomet turima omenyje ne ieškinio dalyko pakeitimą, o tik materialinio ieškinio objekto dydžio pakeitimas.

M. A. Gurvičius tvirtina, kad nustatant ieškinio dalyką, būtina atkreipti dėmesį į ieškinio rūšį, t.y. kaip ieškinio dalykas priklauso nuo ieškinio rūšies⁶⁸.

Kreipdamasis į teismą dėl pažeistos subjektinės teisės gynimo, ieškovas ieškinyje dažniausiai nurodo vieną konkretų reikalavimą atsakovui. Tačiau teisės aktai leidžia viename ieškinyje nurodyti ir kelis susijusius reikalavimus. Atsakovui taip pat yra suteikta galimybė vieną reikalavimą išskaidyti į kelis. Šiuo atveju kalbama apie kelių ieškinio reikalavimų sujungimą ir išskaidimą, kurie gali būti nagrinėjami viename procese ar keliuose.

⁶⁵ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. С. 91.

⁶⁶ Гражданское судопроизводство. Свердловск. 1974. С. 146.

⁶⁷ Гражданский процесс/ Под редакцией Треушникова М. К. С. 191.

⁶⁸ Гурвич М. А. Учение об иске (состав, виды). С.160-161.

I. Piatiletovas šiuo atveju kalba apie „sudėtinį ieškinio dalyką“⁶⁹. Manoma, kad, jeigu vienu metu ieškovas reikalauja apginti kelias teises, kylančias iš to paties teisinio santykio, būtina kalbėti apie sudėtinį ieškinio dalyką. I. M. Piatiletovas teigia, kad ieškinyje dėl apgyvendinimo bute, dėl to buto padalijimo ir jo perplanavimo ieškovui suteikiant atskirą patalpą yra trys reikalavimai, todėl ieškinio dalykas yra sudėtinis. Vis dėlto šiuo atveju yra sujungti trys ieškininiai reikalavimai, turintys visiškai savarankišką pobūdį, bet kurį iš šių reikalavimų galima nagrinėti atskirai. Taigi kalbama ne apie vieno ieškinio dalyką, susidedantį iš trijų reikalavimų, o apie tris ieškinius, turinčius savo dalykus ir savo pagrindus.

Atsižvelgdami į tai, kas išdėstyta manome, kad ieškinio dalykas tai ieškovo materialinis teisinis reikalavimas atsakovui. Įstatymuose ir teismų praktikoje tiesiogiai yra nurodyta, kad ieškinio pareiškime turi būti nurodytas ieškovo reikalavimas atsakovui. Ieškinio dalyku yra laikomas konkretus materialinis teisinis reikalavimas, kurį ieškovas pareiškia atsakovui ir dėl kurio teismas turi priimti sprendimą.

Ginčijamas teisinis santykis negali būti laikomas ieškinio dalyku, nes būtent iš jo atsiranda konkretus teisinis ieškovo reikalavimas atsakovui, su kuriuo ieškovas kreipiasi į teismą.

Ginama subjekcinė teisė negali būti laikoma ieškinio dalyku, nes gynybos būdas (ieškinys) ir gynybos dalykas (subjekcinė teisė) – tai skirtingi reiškiniai. Gynybos būdas (ieškinys) reikalingas tam, kad apginti gynybos dalyką, t. y. subjekcinę teisę. Subjekcinė teisė negali būti sudėtine gynybos būdo (ieškinio) dalimi. Jeigu į ieškinio sudėtį įtraukti subjekcinę teisę, tai ką gi gins teismas? Vadinas, subjekcinė teisė gins pati save.

CK straipsnių analizė rodo, kad yra klaidinga ieškinio dalyką apibrėžti kaip gynybą, nes pažeistos arba ginčijamos teisės ar įstatymų saugomo intereso gynyba yra ieškinio tikslas, nesvarbu kas jį pareiškia.

Ieškinio dalykas negali būti laikomas gynybos būdu, kadangi ieškinys yra gynybos būdas, o ieškinio dalykas tai reikalavimas apginti pažeistas teises CK 1.138 straipsnyje nurodytais būdais.

⁶⁹ Пятилетов И. М. Изменение предмета иска//Тр. ВЮЗИ. Т. 38. Москва. 1975. С. 168-169.

1.2. Ieškinio pagrindas

Jau XIX -XX a. klausimas dėl ieškinio pagrindo sampratos ir sudėties buvo vienas labiausiai diskutuotinių⁷⁰.

1879 m. Leipcigo universiteto profesorius Adolfas Wachas teigė, jog ieškinio pagrindas tai ne ieškininiai faktai, tai individualizuotas teisinis santykis, iš kurio kyla pretenzija. Šis santykis laikomas idealiu realių faktinių duomenų rezultatu, kuri galima būtų pavadinti faktine teisinio santykio sudėtimi, ši sudėtis laikoma faktinės sudėties teisinė kvalifikacija⁷¹.

K.N.Anenkovas tvirtino, kad ieškinio pagrindas tai tam tikras teisinis santykis, dėl kurio atsakovas laikomas įpareigotu asmeniu.

Rusijos Senatas 1888 m. savo sprendime Nr. 1 išaiškino, jog pagrindas tai teisinis santykis, iš kurio kyla ieškinys, bet ne faktai, pažeidžiantys ieškovo teisę. Tame pačiame sprendime Senatas aiškino, jog šioje byloje “ieškinio pagrindas buvo neteisėti veiksmai ir atsakovo aplaidumas⁷²”.

Jeigu ieškinio pagrindu laikyti, kaip aiškino Senatas, teisinį santykį, tai neteisėtus atsakovo veiksmus negalima būtų laikyti ieškinio pagrindu. Bet vis dėlto Senatas šiame sprendime pripažino, kad ieškinio pagrindu šioje byloje buvo pažeidimo faktas, neatsižvelgiant į tai, kad pradinė Senato pozicija buvo kitokia.

Iki šiol mokslininkai ginčijasi dėl ieškinio pagrindo sampratos ir sudėties, bet sutinka, jog šiam ieškinio elementui, kaip ir ieškinio dalykui, priklauso svarbus vaidmuo individualizuojant ieškinį ir sprendžiant klausimą dėl dviejų ieškinių tapatumo.

M. S. Šakarian tvirtina, kad ieškinio pagrindas tai faktai, kurie pagrindžia reikalavimą dėl gynybos, t. y. ieškinį⁷³.

G. L. Osokina į ieškinio pagrindą įtraukia teisinius faktus, t. y. faktus, su kuriais teisės normos sieja ginčytino teisinio santykio subjektų teisių ir pareigų atsiradimą, pasikeitimą arba pasibaigimą⁷⁴.

V. Jarkovas teigia, kad ieškinio pagrindas tai aplinkybės, sąlygojančios ieškovo reikalavimo teisę, kuriomis ieškovas ją pagrindžia. Autorius teigia, kad ieškovas ieškinyje turi nurodyti ne šiaip aplinkybes, o teisinius faktus, t. y. tokias aplinkybes, su kuriomis įstatymas sieja teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą arba pasibaigimą. Šiuos faktus civiliniame procese ieškovas privalo įrodyti. Faktus sudarančius ieškinio pagrindą, autorius skirsto į tris grupes:

⁷⁰ Bollinger, Zur Revision der Lehre von der Klagänderung. Zurich. 1886, 21.- В книге: Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. Ярославль: Типография Губернского Правления. 1902.

⁷¹ Ten pat. С. 39.

⁷² Ten pat. С. 43.

⁷³ Советский гражданский процесс/ Под редакцией М. С.Шакарян. Москва. 1985. С. 192.

⁷⁴ Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. С. 93.

1. faktai, iš kurių atsiranda ieškovo reikalavimo teisė. Pavyzdžiui, pagal ieškinį dėl išieškojimo nukreipimo į įkeitimo dalyką ieškinio pagrindą sudaro tokie faktai, kaip pagrindinio (kreditinio) įsipareigojimo buvimas, įsipareigojimo, susijusio su įkeitimu buvimas, kreditoriaus įsipareigojimų įvykdymas skolininkui, tinkamas šių sutarčių turinys bei įforminimas;

2. aktyvios ir pasyvios legitimacijos faktai. Legitimacijos proceso metu nustatomas šalies tinkamumas civiliniame procese. Tuo tarpu skiriami faktai, nurodantys reikalavimo ryšį su tam tikru subjektu, pareiškusiu šį reikalavimą, t. y. ieškovu (aktyvios legitimacijos faktai), ir faktai, nurodantys tam tikros pareigos ryšį su atsakovu (pasyvios legitimacijos faktai). Iš ko atsiranda netinkamo atsakovo pakeitimo institutas.

Pavyzdžiui, pagal ieškinį dėl atgręžtinio išieškojimo į įkeitimo dalyką kaip aktyvios legitimacijos faktai yra aplinkybės, įrodančios, kad ieškovas yra kreditorius ir įkeisto daikto turėtojas, o pasyvios legitimacijos faktais – aplinkybės, įrodančias, kad atsakovas yra paskolos gavėjas ir įkaito davėjas, trečiojo asmens įkeitimo atveju – tik įkaito davėju;

3. faktai, sudarantys prielaidą ieškiniui pareikšti – tai faktai, leidžiantys kreiptis į teismą dėl teisminės gynybos. Pavyzdžiui, pagal ieškinį dėl atgręžtinio reikalavimo į įkeitimo dalyką faktais, kurie sudaro prielaidas ieškiniui pareikšti, laikoma paskolos gavėjo atsisakymas gražinti skolą arba uždelsimas įvykdyti kreditinę prievolę. Taigi, ieškovui būtina parodyti, kad buvo imtasi tam tikrų ikiteisminio ginčo sureguliuavimo veiksmų, o jo pateikti faktai įrodo, kad neįmanoma ginčą išspręsti be teismo⁷⁵.

M. A. Gurvičius nurodo, kad ieškinio pagrindas yra tik faktai, o teisiniai santykiai yra ieškinio dalykas. Kalbėdamas apie sprendimo elementus, į ieškinio pagrindą (ir sprendimo pagrindą) jis įtraukia ir teisinius santykius, ir ieškovo subjektinę teisę.

A. A. Dobrovolskio nuomone, teisiniai santykiai yra bet kokio ieškinio pagrindas, o ne ieškinio dalykas. N. B. Zeideris ieškinio pagrindu vadina tai, kuo ieškovas grindžia savo ieškininį reikalavimą, t. y. faktines aplinkybes⁷⁶. J. P. Osipovas palaiko šią nuomonę⁷⁷.

Jeigu ieškovo teisė reikalauti iš atsakovo sumokėti nuomos mokestį arba nutraukti nuomos sutartį išplaukia iš patalpos nuomos teisinių santykių, tuomet teisinga, kad šie teisiniai santykiai ir yra ieškinio pagrindas. Teisiniai santykiai negali būti vienu metu ir ieškinio dalykas, ir ieškinio pagrindas. Arba jie kartu su reikalavimu yra ieškinio dalykas, o pagrindas yra tik faktai, arba teisiniai santykiai ir faktai yra ieškinio pagrindas, o reikalavimas, kylantys iš šių teisinių santykių, yra ieškinio dalykas.

⁷⁵ Ярков В. Гражданский процесс. С. 259.

⁷⁶ Зейдер Н. Б. Элементы иска в советском гражданском процессе. С. 138-145.

⁷⁷ Гражданский процесс/ Под редакцией Осипова Ю. П. Москва: БЕК. 1996. С. 157.

Siekiant atskleisti ieškinio pagrindo sampratą svarbu išanalizuoti jo sudėtį.

Rusų mokslininkas V. M. Gordon rašė, kad dėl ieškinio pagrindo sudėties „dalyje darbų pastebimos dvi kryptis: faktinio bei juridinio pagrindo tarpusavio santykio reikšmės ieškinio sampratai skirtumas. Tai pastebėjo Bollingeris. Ginčas dėl ieškinio pagrindo sampratos, - teigia jis, - vyksta dėl teiginio ar į šios sampratos sudėtį įeina tik faktai, arba taip pat ir teisinės nuostatos)“⁷⁸.

Bollingeris teigė: „Ar kas galėtų abejoti, kad kiekvienas iš šių elementų sudaro būtiną sąlygą teisingam ieškinio reikalavimui. Nebus faktinio elemento, ieškinys liks nepatenkintas, nes nėra medžiagos pagal kurią galima būtų spręsti ieškovo reikalavimų teisingumą; maža, kad būtų įstatymas pagal kurį galėtų būti apskritai patenkintas ieškovo reikalavimas; tam turi būti ir faktinis pagrindas.

Reikalavimui pagrįsti nepakanka vieno fakto. Nei vienas teismas nepripažins ieškinio pagrįstu, jeigu jį pagrindžiančių faktų, nereglamentuoja galiojančios teisės sistemos norma, kuri pateisintų ieškovo reikalavimą. Būtinai, be faktinio pagrindo, taip pat ir juridinis pagrindas“⁷⁹.

Taigi vieni ieškinio pagrindo sampratoje griežtai skiria šiuos du elementus, kiti jų neišskiria. Pastarųjų požiūriu ieškinio pagrindas tai abiejų elementų visuma, kurio rezultatas teisinis santykis. Šis mokslas vadinamas individualizacijos teorija (*Individualisierungstheorie*)⁸⁰. V. M. Gordonas teigia, jog šis apibrėžimas netikslus. Šiame apibrėžime pažymėtas tik tikslas - parodyti ieškinio individualią rūšį, atskirti jį nuo kitų. Bet iš esmės čia svarbus ne tikslas, o priemonė. Tai fakto teisinė kvalifikacija. Dėl to, teisingiau būtų šį mokslą pavadinti teisinės individualizacijos teorija⁸¹.

Teisinė kvalifikacija skiria šio pobūdžio individualizaciją nuo mokslo, kuris atriboja faktinį ir juridinį pagrindą. Pagal šį mokslą, ieškinio individualumas pasireiškia per faktinį jo pagrindą, faktais, kurie, esant galiojančiai objektyvios teisės sistemai, procesiniame santykiyje pateisina ieškininį reikalavimą, materialiniame santykiyje atsiranda juridinis santykis, iš kurio kyla teisė į ieškinio patenkinimą. Tai faktinės individualizacijos teorija⁸².

Tik nedaugelis iš teisinės individualizacijos teorijos šalininkų pamėgino racionaliai pagrįsti savo požiūrį. Petersonas detaliai pagrindė šią teoriją.

Teisinės individualizacijos teorija tinka ieškinio pagrindo sąvokos nustatymui ta prasme, kad teisinis jo elementas turi tokią pačią reikšmę, kaip ir faktinis elementas.

⁷⁸ Bollinger, Zur Revision der Lehre von der Klagänderung. Zurich. 1886, 21.- В книге: Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. Ярославль: Типография Губернского Правления. 1902. С. 36-37.

⁷⁹ Ten pat. P. 37.

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ Ten pat.

⁸² Ten pat.

Tik tada, kai teisinė bylos faktų kvalifikacija yra tiek pat būtina ieškinio pateikimui, ieškinio pagrindu laikoma ne faktų sutaptis, bet idealus jų rezultatas, kuris atsiranda iš jau ieškinyje nurodytos teisės normos, t. y. teisinis santykis⁸³.

Tai būtų įmanoma tik su tokia sąlyga, kai ieškinyje pasiūlyta teismui teisinė kvalifikacija, būtų jam privaloma. Tik tokiu atveju teisinį santykį galima būtų laikyti ieškinio pagrindu, kai teismui būtų privaloma ieškinyje pateikta teisinė faktų kvalifikacija, kai teismas tik nustato faktų buvimą, nenustatant jų teisinės reikšmės.

Kaip teigia V. Gordonas, ši teisinės individualizacijos požiūrį į ieškinio pagrindą galima būtų pritaikyti, pavyzdžiui, tos epochos romėnų teisėje, kai *in judicio* stadija buvo atsiskirta nuo *in jure*.

Romėnų teisėjas privalėjo *in judicio* stadijoje pritarti teisei kvalifikacijai, kurią jam pateikė pretorius *in jure*. Tokia teisinės kvalifikacijos pareiga reiškė ne teismo paklusnumą šalių savivalei: ne šalys kvalifikavo bylos aplinkybes, bet pats teisės šaltinis – pretorius.

Tokiu būdu, konkretus šalių santykis buvo teismo nagrinėjimo dalyku kaip pretoriaus *ad hoc* arba pagal ediktą pateiktas teisinis santykis; teismas neturėjo teisės gilintis į teisinę bylos esmę: jis privalėjo išspręsti klausimą dėl teisinio santykio buvimo arba nebuvimo⁸⁴.

Šiais laikais klausimas dėl teisės yra tik teisėjo žinioje. Jokie šalių nurodymai negali būti teismui privalomi: jeigu jie būtų teisingi, tai remtųsi tuo pačiu įstatymu, kuri teismas privalo žinoti (*jura novit cuia*), o dėl to būtų nereikalingi.

Nuo tada, kai teismui neturi reikšmės kitokia teisinė kvalifikacija, išskyrus savo, teisinės individualizacijos teorija neturi pagrindo egzistuoti⁸⁵.

Dėl to, teigia M. Gordonas, ieškinio pagrindu reikia laikyti teisiškai reikšmingų faktų sutaptį, kaip būsimo teismo sprendimo pagrindą, kvalifikuojama kaip tam tikrą teisinį santykį.

Faktinės individualizacijos šalininkai (Karlus Maieris) teigia, kad ieškinio pagrindas tai ieškovo pateikti faktai, kurie gali parodyti, kad pateikta pretenzija priklauso ieškovui, ir ji buvo pažeista atsakovo. Šie faktai turi būti nurodyti ieškinyje. Teisinis pagrindas, nesudaro esminio ieškinio pareiškimo elemento, dėl to negali turėti reikšmės teisinė faktų kvalifikacija. Ieškinio pagrindą, kuris nustato ieškinio esmę, sudaro tik faktai.

G. L. Osokina nurodo, jog, šiais laikais nagrinėjant ieškinio pagrindą, kaip jo turinio elementą, būtina skirti dvi dalis: juridinę (teisinę) ir faktinę. Šią nuostatą autorė paaiškina taip: „ieškinyš – tai reikalavimas dėl teisės arba teisėto intereso gynimo. Dėl to teismo nagrinėjimo

⁸³ Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. С. 47.

⁸⁴ Ten pat. P. 48.

⁸⁵ Ten pat.

processe teismas pagal pateiktą ieškinį pirmiausia privalo įsitikinti, kad ši teisė arba interesas egzistuoja ir priklauso asmeniui, kuris pateikė ieškinį arba dėl jo interesų pateiktas ieškinys⁸⁶.

G. L. Osokina tvirtina, jog abi ieškinio pagrindo dalis: juridinė ir faktinė yra susijusios ir sąlygotos dėl to, kad realios tikrovės faktai (veiksmai, neveikimas, įvykiai) turės teisinę reikšmę konkrečiai bylai tik tuo atveju, jeigu būtent su jais materialinis įstatymas, reguliuojantis ginčytiną teisinį santykį, sieja ginčijamos teisės arba intereso (teisinių pagrindas) atsiradimą, pasikeitimą arba pasibaigimą.

S. Anosovas, tirdamas civilinės bylos įrodinėjimo dalyko klausimą, teigė, kad „nuoroda į teisės normas neturi būti įtraukiama į ieškinio pagrindą. Ieškinio pagrindas – tai faktai ir aplinkybės, kurie turi būti įrodinėjami. Juridinė kvalifikacija nesusijusi nei su vienu, nei su kitu ir neįrodinėjama⁸⁷.

S. Anosovas siūlydamas juridinę kvalifikaciją nagrinėti kaip savarankišką ieškinio elementą, nepateisinamai apsunkena ieškinio konstrukciją. Ieškinio kaip reikalavimo dėl teisės ar teisėto intereso gynimo pagrįstumas nustatomas ne įvairiais faktais ar aplinkybėmis, o tik teisiškai reikšmingais. Dėl to, juridinė kvalifikacija tiesiogiai susijusi su ieškinio pagrindu.

Žymus rusų procesualistai K. Malyševas⁸⁸ ir E. V. Vaskovskis⁸⁹ skyrė faktinį ir teisinį ieškinio pagrindą .

CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punkte yra įtvirtinta nuostata, kad ieškinyje ieškovas turi nurodyti aplinkybes, kuriomis remdamasis jis grindžia savo reikalavimą. Šiomis aplinkybėmis įstatymų leidėjas laiko faktus, su kurių buvimu arba nebuvimu teisės aktai sieja teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą arba pasibaigimą, t. y. aplinkybes, kurios sukuria, pakeičia ar nutraukia šalių teises ir pareigas arba trukdo atsirasti teisėms ar pareigoms. Pavyzdžiui, tokie faktai kaip sutarties sudarymas, žalos padarymas gali būti teisių ir pareigų atsiradimo priežastis; fizinio asmens mirtis, juridinio asmens pasibaigimas gali būti teisių ir pareigų pasibaigimo priežastis; sandorio neteisėtumas, apgaulė sudarant sandorį – aplinkybės, trukdančios atsirasti teisėms ir pareigoms.

Dauguma autorių teigia, kad teisės aktai nereikalauja, kad ieškovas savo ieškinyje nurodytų teisinį ieškinio pagrindą, į tai orientuoja ir Lietuvos teisminė praktika. A. Driukas, V. Valančius rašo, kad įstatymas (CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas) reikalauja, kad ieškovas nurodytų tik faktinį ieškinio pagrindą. Apie teisinį ieškinio pagrindą kaip vieną iš reikalavimų ieškinio turiniui įstatymo leidėjas neužsimena. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. vasario 9 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-29/2009, *S.N. v. R.A.*, konstatavo, kad faktinis

⁸⁶ Г. Л.Осокина. Гражданский процесс. Общая часть. Москва: Юрист. 2004. С. 451.

⁸⁷ Амосов С. Предмет доказывания в арбитражном процессе// ХиП. 1997. № 9. С. 114.

⁸⁸ Мальшев Кронид. Курс гражданского судопроизводства. Т. 1. СПб. 1876. С. 247-248

⁸⁹ Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. 1917. Allpravo.ru. 2005. С. 162-164.

ieškinio pagrindas, yra aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą atsakovui (CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Nuo faktinio ieškinio pagrindo reikia skirti teisinį ieškinio pagrindą – ginčo santykiui taikytinas materialiosios teisės normas. Įstatymas neįpareigoja ieškovo nurodyti teisinį ieškinio pagrindą. Kita vertus, ieškovui nėra draudžiama ieškinyje, be faktinio ieškinio pagrindo, nurodyti ir teisinį ieškinio pagrindą. Taigi ieškovas gali nurodyti materialiosios teisės normas, kurias, jo nuomone, reikia taikyti ginčo santykiui, kvalifikuoti faktines aplinkybes pagal tas teisės normas, išdėstyti teisinius argumentus, kurie tai pagrindžia, ir pan. Tačiau kasacinio teismo jurisprudencijoje ne kartą pabrėžta, kad teisinė ieškinio pagrindu nurodytų aplinkybių kvalifikacija, teisės normų aiškinimas ir taikymas ginčo santykiui yra bylą nagrinėjančio teismo prerogatyva, todėl ieškovo nurodytas teisinis ieškinio pagrindas teismui nėra privalomas ir šio nesaisto. Vadinasi, kai ieškovas, ieškinyje išdėstęs faktinį ieškinio pagrindą, netinkamai nurodo materialiosios teisės normą, teismas turi pritaikyti normą, atitinkančią išdėstytą ieškinio faktinį pagrindą. Šis teismo veiksmas negali būti vertinamas kaip ieškinio ribų peržengimas, nes nei ieškinio dalykas, nei ieškinio pagrindas tokiu atveju nekeičiami (CPK 42 straipsnio 1 dalis, 135 straipsnio 1 dalies 2, 4 punktai, 141 straipsnis)⁹⁰.

Vis dėl to manome, kad ieškinyje turi būti atskirtas faktinis ir teisinis ieškinio pagrindas, nes konkretus ieškovo reikalavimas atsakovui visada išplaukia iš konkretaus teisinio santykio, iš subjektinės ieškovo teisės, kuri gali būti apginama pareiškiant ieškinį. Į teisinį ieškinio pagrindą atsižvelgiama ne tik nagrinėjant bylą, jos išsprendimo iš esmės metu, bet ir priimant ieškinį, rengiant bylą teismui nagrinėti.

Kadangi ieškinys yra procesinė priemonė apginti pažeistą ar ginčijamą teisę arba įstatymų saugomą interesą, ieškovas, kreipdamasis į teismą, privalo nurodyti ne tik faktus, su kuriais jis sieja galimybę patenkinti pareikštus atsakovui reikalavimus, o ir tą subjektinę teisę, kuri, jo manymu, buvo pažeista arba nepagrįstai užginčyta. Vis dėlto įstatymai nereikalauja iš fizinio asmens nurodyti teisės normą, kuri reguliuoja ginčijamą teisinį santykį, nes ieškinio pagrindas yra aplinkybės, kuriomis ieškovas pagrindžia savo reikalavimą. Tai yra faktinio pobūdžio aplinkybės, o ne įstatymai arba faktinių aplinkybių teisinė kvalifikacija⁹¹. Tačiau teismas, nagrinėdamas bylą, turi nagrinėti ir juridinį pagrindą, kuriuo remdamasis jis patenkina arba atmeta ieškinį. Pavyzdžiui, turto išreikalavimo savininkui byloje teismas nagrinėja ne tik patį nuosavybės faktą ir jo pažeidimą, bet ir siekia išsiaiškinti, koks yra valdomos nuosavybės juridinis pagrindas⁹².

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. vasario 9 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-29/2009, *S.N. v. R.A.*, kat. 106.1; 121.20(S).

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-101/2001 m., *UAB „Kaišiadorių agrofirma“ v. AB „Turto bankas“*.

⁹² Щеглов В. Н. Иск о судебной защите гражданского права. С. 32-33.

G. L. Osokina mano, kad teisinis pagrindas neįtrauktas tarp reikalavimų ieškinio turiniui dėl kelių veiksnių. Pirma, tiksliai suformuluoti teisinį ieškinio pagrindą ne visada paprasta, ypač teisinio išsilavinimo ar teisinės praktikos neturinčiam ieškovui. Antra, CPK nereikalauja, kad ieškinį surašytų ir bylą teisme vestų tik advokatas (šiuo atveju nekalbama apie kasacinį procesą), tuo tarpu visos apimties teisinė pagalba nepasiturintiems bylininkams nėra prieinama. Trečia, reikalavimas visiems tikėtiniems pažeistų materialiuųjų teisinių santykių subjektams jau kreipimosi į teismą metu nurodomą faktinį ieškinio pagrindą pagrįsti „tikrosiomis“ teisės normomis gali tapti neįveikiamu slenksčiu siekiant pasinaudoti visuotinai pripažįstama teise į teisminę gynybą. Ketvirtą, būtų rizikuojama suvaržyti nešališko ginčo arbitro – teismo – teisę savarankiškai, objektyviai ir nepriklausomai nuo bet kokių veiksnių vykdyti vieną iš savo priedermių – taikyti teisę nustatytoms faktinėms bylos aplinkybėms⁹³. Su šiais teiginiais sutinka A. Driūkas ir V. Valančius⁹⁴.

Taigi priimtina nuomonė tų mokslininkų, kurie išskiria faktinį ir juridinį (teisinį) ieškinio pagrindą ir abi ieškinio pagrindo dalis susieja (V. Jarkovas). Realūs faktai turi juridinę reikšmę tik tada, jeigu būtent su jais materialinė teisė, reguliuojanti ginčijamą teisinį santykį, sieja juridinių faktų atsiradimą, t. y. su kuriais įstatymai (materialinės teisės normos) sieja šalių teisinio santykio atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje byloje yra pasisakęs šiuo klausimu:

“Ieškinio turinį sudaro materialinis teisinis reikalavimas - ieškinio dalykas ir jį pagrindžiančios aplinkybės - ieškinio pagrindas. Faktinis ieškinio pagrindas - tai faktinės aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo materialinį teisinį reikalavimą, t. y. ieškinio dalyką. Be faktinio yra ir juridinis ieškinio pagrindas, t. y. konkreti materialinės teisės norma, kuri reguliuoja ginčijamą materialinį teisinį santykį ir kurios pagrindu teismas išsprendžia ginčą. Pagal CPK 146 straipsnį ieškovas ieškininiame pareiškime neprivalo nurodyti juridinį ieškinio pagrindą, tačiau turi nurodyti aplinkybes, kuriomis pagrindžia savo reikalavimą, t. y. faktinį ieškinio pagrindą (CPK 146 straipsnio 2 dalies 6 punktas)”⁹⁵.

Ieškinio pagrindas gali susidėti tiek iš vienos aplinkybės (fakto), tiek ir iš tam tikrų aplinkybių (faktų) junginio. Dažniausiai ieškinio pagrindą sudaro keli faktai, turintys juridinę reikšmę. Ieškinio pagrindo nesudaro faktiniai duomenys, kurie laikomi įrodymais. Tai yra todėl, kad šie faktai tik patvirtina teisių ir pareigų, nurodytų ieškinyje, buvimą arba nebuvimą.

⁹³Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть. С. 451.

⁹⁴ Artūras Driūkas, Virgilijus Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II Tomas. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P. 476.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003m. sausio 29 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-186/2003, AB “Klaipėdos konstrukcija” v. UAB “Mūsų namai” ir likviduojamai UAB “Klaipėdos bakalėja”, kat. 15.2.2.7.; 95.1.

Kitaip nei ieškinio dalykui, ieškinio pagrindui Anglijos teisėje skiriama daugiau dėmesio. Ieškinio pagrindą sudaro faktai (atsakovo veiksmai), turintys reikšmę bylai, liudijantys, kad ieškovas turi teisę kreiptis į teismą.

Kaip pagrindas turi būti nurodyti faktai, bet ne teisės normos arba jų pagrindu padarytos teisinės išvados, nors kelti teisinius klausimus nėra draudžiama. Žinoma, jog formuluojant ieškininį reikalavimą, negali būti neatsižvelgiama į galiojančias teisės normas. Tik jos gali būti orientyru atrenkant svarbius faktus. Tai reiškia, kad sėkmingam sudėtingesnės bylos vedimui reikalinga advokato pagalba, nes angliškas teismas jokių išaiškinimų bylinėjantiems dėl ieškinio pagrindo faktų sudėties neteikia⁹⁶.

Faktai turi būti teisiškai reikšmingi, t. y. sukelti teises pasekmes. Ieškovas, nustatydamas esminius faktus, turi atsižvelgti ne tik į materialinės teisės normas, reguliuojančias ginčytinus santykius, bet ir pagal atskiras bylų kategorijas atsižvelgti į civilinio proceso normas. Dėl faktų teisinio reikšmingumo ir jų pakankumo lemiamą žodį taria teismas.

Vienodas teisinis rezultatas (turto grąžinimas, nuostolių atlyginimas ir t.t.) gali būti pasiektas įvairių faktų viseto pagrindu. Anglų teisėje galimas kelių pagrindų, patvirtinančių reikalavimą, nurodymas, tačiau ieškinio patenkinimas galimas tik pagal vieną iš jų. Pavyzdžiui, 1) šunų šeimininkas žinojo, kad jo laikomi šunys gali užpulti žmones, 2) jis nepasirūpino tuo, kad išvengti užpuolimo, t. y. elgėsi nerūpestingai. Ištyrus įrodymus, teisėjas pagal pirmą motyvą ieškinį atmetė, o pagal antrą – patenkino. Anglų teorija rekomenduoja naudoti nurodytą metodą⁹⁷.

Taip pat Jungtinių Valstijų teisėje ieškinio pagrindui yra skiriama daugiau dėmesio, nei ieškinio dalykui. Ieškinio pagrindas apibrėžiamas kaip faktų visuma⁹⁸. Tačiau amerikiečių jurisprudencijoje nerasime nustatytos tikslios sąvokos, kas yra faktas, ir kriterijų, kurie padėtų atskirti faktus nuo išvadų, kurias galima padaryti iš faktų.

Taigi atsižvelgdami į tai, kas buvo nagrinėjama šioje darbo dalyje, mes galime teigti, jog ieškinio pagrindas - aplinkybės, patvirtinančios ieškovo subjektinę teisę ir reikalavimo pagrįstumą.

⁹⁶ Пучинский В. К. Гражданский процесс зарубежных стран. Москва: Издательство „Зерцало“. 2008. С. 255.

⁹⁷ New Law Journal. February 10. 1972. P. 128. – В книге: Пучинский В. К. Гражданский процесс зарубежных стран. С. 255.

⁹⁸ Пучинский В. К. Гражданский процесс США. Москва: Наука. 1979. С. 157.

II. IEŠKINIO ELEMENTŲ REIKŠMĖ INDIVIDUALIZUOJANT IEŠKINI

2.1. Ieškinio (ieškinių) tapatumas

Galiojantis Lietuvos Respublikos CPK nepateikia teisėtos ieškinių tapatumo sąvokos. Vis dėlto, tokia sąvoka reikalinga sprendžiant praktinius klausimus, susijusius su teise į ieškinio pateikimą, ieškinio pakeitimą, teismo teise išeiti už pareikštų ieškinio reikalavimų ribų.

Mokomojoje literatūroje apie ieškinių tapatumą užsimenama tiriant ieškinio elementus ir aiškinantis jų reikšmę. Bet ieškinių tapatumo sąvoka neatskleidžiama, nors ir atkreipiamas dėmesys į jos praktinę reikšmę, nes kreipimasis su tapačiu ieškiniu neleidžiamas (CPK 137 straipsnio 2 dalies 4, 5 punktai).

Rusų autorius P. V. Loginovas savo straipsnyje pateikė ginčytiną požiūrį. „Nėra prasmės, – rašo jis“, – individualizuoti ieškinį ir dalinti jį į elementus: teoriškai šie teismo veiksmai nepagrįsti, įstatymų nenumatyti ir praktiškai nieko neduoda⁹⁹. P. V. Loginovas mano, kad, nustatant civilinių bylų tapatumą, palyginami ginčai, kurie individualizuojasi pagal tris požymius: šalis, dalyką ir pagrindą. P. V. Loginovo teiginys, kad individualizacija pagal jo elementus nenumatyta įstatyme ir neturi praktinės reikšmės, prieštarauja įstatymui ir teisės taikymo praktikai. Civilinio proceso įstatyme kalbama būtent apie ieškinį, ieškinio reikalavimą, o ne apie ginčą. Ginčas – tai išskirtinė padėtis, kuri apibūdinama kaip žodinis rungimasis, ginčijimasis, ko nors aptarimas, kai kiekvienas gina savo nuomonę, savo teisybę. Teisminis ginčas atsiranda, jeigu teisėjas priima ieškinio pareiškimą, t. y. jei ieškovas turi teisę pateikti ieškinį. Bet sprendžiant klausimą dėl civilinio proceso pradėjimo, teisėjas lygina ne ginčus, o ieškovo reikalavimus, nes tuo momentu dar niekas nesiginčija ir ne visada žinoma, ar atsakovas pareišk prieštaravimus. Teisėjas ieškinio priėmimo momentu išsiaiškina, ko būtent prašo ieškovas, nuo kieno veiksmų (arba neveikimo) ir kokių pagrindų ieškovas tikisi apginti savo teisę arba įstatymo saugomą interesą, kad nebūtų analogiškas reikalavimas išnagrinėtas teisme, ar teismo žinioje yra byla, dėl to paties pagrindo (CPK 137 straipsnio 2 dalis). Be to, CPK 141 straipsnyje numatyta galimybė pakeisti ieškinio dalyką ar ieškinio pagrindą, o ne ginčą. Ginčo pakeisti negalima, jį tik galima nutraukti teismui išsprendus šalių reikalavimus iš esmės arba sudarius taikos sutartį tarp šalių. Jeigu įstatymas turėtų omenyje ginčo o ne ieškinio elementus, kaip mano P. V. Loginovas, tai veikiant šalių procesinio lygiateisiškumo principui (CPK 17 str.), atsakovas turėtų lygią teisę su ieškovu į ieškinio dalyko ar ieškinio pagrindo, kaip jo elementų, pakeitimą. Tačiau, įstatymų leidėjas turi omenyje ieškinio elementus, o ne ginčą, nes teisę į ieškinio dalyko ar ieškinio pagrindo pakeitimą turi tik ieškovas.

⁹⁹ Логинов П.В. К вопросу об элементах иска в гражданском процессе. – В книге: Проблемы социалистической законности. Харьков. 1982. С.48.

Atsakovas pagal galiojančius įstatymus turi teisę pilnai ar iš dalies pripažinti ieškinį. Teisė į ieškinio dalyko arba ieškinio pagrindo pakeitimą jam suteikiama tuo atveju, kai jis pateikia priešpriešinį ieškinį, t. y. kai jis tampa ieškovu pagal priešpriešinį reikalavimą.

Rusų literatūroje ieškinio tapatumas suprantamas kaip šalių, dalyko ir pagrindo sutapimas¹⁰⁰. Lietuvių mokslininkai sutinka su šia pozicija ir teigia, jog ieškinių tapatumas nustatomas pagal tris kriterijus ginčo šalis, ieškinio dalyką, ieškinio pagrindą¹⁰¹.

Iš šio teiginio daroma išvada, kad nors vieno iš elementų pakeitimas reiškia tapatumo pažeidimą¹⁰². Tapatus tai yra tas pats ieškinys. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje byloje yra pasisakęs šiuo klausimu:

„Sprendžiant klausimą, ar kreipiantis į teismą nebuvo pažeistas reikalavimas, kad toje pačioje byloje nebūtų įsiteisėjusio teismo sprendimo, nutarties priimti ieškinio atsisakymą ar patvirtinti taikos sutartį, svarbiausia yra žinoti kriterijus, pagal kuriuos galima daryti išvadą, jog byla, dėl kurios nagrinėjimo kreipiamasi, ir byla, kurioje jau yra įsiteisėjęs teismo sprendimas ar minėtos nutartys, yra tos pačios (tapačios).

Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad ieškinių tapatumas nustatomas pagal tris kriterijus: ginčo šalis, ieškinio dalyką ir pagrindą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *M. J. v. K. B.*; bylos Nr. 3K-3-203/2000; 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *Z. R. konsultacinė įmonė v. UAB „Buhalterinės ekspertizės“*, bylos Nr. 3K-3-475/2007; 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *N. Š. v. techninių paslaugų kooperatinė bendrovė „Kotenas“*, bylos Nr. 3K-3-489/2007; ir kt.). Nurodytoje nutartyje kasacinis teismas pabrėžė tai, kad, vertinant, ar dviejų ieškinių dalykai sutampa, svarbu ne tiek reikalavimų lingvistinės formuluotės, kiek ginčo materialinis santykis, t. y. teisinio nagrinėjimo objektas, ir gynybos būdas. Sprendžiant klausimą dėl šalių tapatumo svarbu nustatyti, ar ieškovas ir atsakovas yra tie patys asmenys, kurie buvo šalys, tą patį ieškinio faktinį pagrindą ir dalyką turinčioje byloje¹⁰³.

Lyginant ieškinių tapatumą pagal subjektinę sudėtį, literatūroje sutinkama nuomone, kad tapatus ieškiniai – tai ieškiniai to paties ieškovo tam pačiam atsakovui¹⁰⁴. Kai kurie autoriai,

¹⁰⁰ Пучинский В.К. Структура иска и судебного решения в советском гражданском процессе// Проблемы применения и совершенствования ГПК РСФСР. Калинин. 1984. С. 85.

¹⁰¹ Stasys Vėlyvis, Gitana Abromavičienė. “Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios nuostatos“. Jurisprudencija, 2006 (80); P. 128; Artūras Driukas, Virgilijus Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II Tomas. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2006. P. 479.

¹⁰² Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. С. 97; Советский гражданский процесс/ Под редакцией Шакарян М.С. Москва: Юридическая литература. 1985. С. 194, 215. .

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2009, *AB DnB NORD bankas v. M.P.*, kat. 118.3 (S).

¹⁰⁴ Грицанова А.С. К вопросу о тождестве исков об установлении отцовства в советском гражданском процессе. – В книге: Актуальные проблемы государства и права в современный период. Томск. 1981. С. 107.

pavyzdžiui, E. G. Puškar, mano, kad įstatymas neatsako į klausimą, ar bus tapatūs ieškiniai, jeigu šalys pasikeitė vietomis. Šis autorius mano, kad procesinės padėties pasikeitimas daro ieškinius netapačiais, nes priešingu atveju tai pažeistų kitos šalies interesus¹⁰⁵. Vis dėlto, galiojantys ir Rusijos ir Lietuvos civilinio proceso įstatymai, pateikia tikslų atsakymą į šį klausimą. Jeigu šalys pasikeitė vietomis, naujas ieškinys, kuriame buvęs atsakovas tapo ieškovu, o buvęs ieškovas – atsakovu, nepasikeitus ieškinio dalykui ir pagrindui, yra tapatus, kadangi reikalavimas nustatytas Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso 134,135 str., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 str. 2 d 4, 5 p., taikomas ne tik buvusiam ieškoviui, bet ir atsakovui. Tai reiškia, kad teismas, nustatydamas aplinkybes, nurodytas įstatyme, kaip tuo atveju jei ieškinį padavė buvęs ieškovas, taip ir tuo atveju, kai ieškinį pateikė buvęs atsakovas. Vienoje iš bylų kasacinio teismo kolegija pabrėžė:

„Bendras principas yra tas, kad šalių pasikeitimas vietomis, t. y., kai ankstesnėje byloje atsakovu buvęs asmuo, nereiškia naujo ieškinio, jeigu yra ginčijamas tas pats teisinis santykis tuo pačiu teisiniu pagrindu.

Ankstesnėje civilinėje byloje buvo reikalaujama atidalinti iš bendro turto ir nustatyti naudojimosi žemės sklypu tvarką. Iš M. J. ieškininio pareiškimo matyti, kad jis reikalavo nustatyti kitokius santykius tarp žemės sklypų naudotojų, nei yra nustatyta įsiteisėjusiu teismo sprendimu, t.y. ieškovo reikalavimas buvo nukreiptas į jau teismo sprendimu pakeisto santykio revizavimą. Šio reikalavimo tenkinimas būtų reiškęs įsiteisėjusio teismo sprendimo revizavimą ir jo pakeitimą. Esant tokioms aplinkybėms, teismai pagrįstai konstatavo, kad nurodytasis M. J. reikalavimas negali būti nagrinėjamas, nes naudojimosi žemės sklypu klausimas yra nustatytas teismo sprendimu, įgijusiu *res judicata* galią, todėl bet koks reikalavimas konstatuoti kitokią naudojimosi žemės sklypu tvarką reiškia tapataus reikalavimo pareiškimą.

Ieškinio pagrindą sudaro aplinkybės, kuriomis grindžiamas ieškovo reikalavimas. Todėl naujas ieškinys galimas tik tada, kai nurodomos tokios aplinkybės, kurios nebuvo teismo nagrinėjimo dalyku ankstesnėje civilinėje byloje. Iš M. J. ieškininio pareiškimo matyti, kad iš esmės yra nurodomos ne naujos aplinkybės, o iš naujo analizuojamos ir ginčijamos ankstesnėje byloje jau nagrinėtos aplinkybės, dėl kurių yra pasisakę ankstesnę bylą nagrinėję teismai. Anksčiau nagrinėtoje byloje M. J. buvo pateikęs savo projektą, kaip padalinti žemės sklypą, bylą nagrinėję teismai jį analizavo, tačiau atmetė. Nors M. J. ieškininiame pareiškime nurodo, kad jis neginčija ankstesnio teismo sprendimo, tačiau iš esmės atkartoja tuos savo argumentus – prieštaravimus, kurie jau yra aptarti ankstesnėje byloje priimtuose teismų sprendimuose ir nutartyse. Šis faktas

¹⁰⁵ Конституционное право на судебную защиту. Львов. 1982. С. 60.

konstatuojamas ir atsiliepiame į kasacinį skundą. Šios aplinkybės patvirtina, kad teismai pagrįstai pripažino, jog reiškiamas ieškinyis yra tapatus ieškiniui, dėl kurio jau yra priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas“¹⁰⁶.

Nagrinėjant šį klausimą, turi reikšmės viena detalė. Kalbama apie Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso 134 str., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 str. 2 d. 4 p. nurodytus tris pagrindus, kada teismas atsisako priimti ieškinį:

- a) yra įsiteisėjęs teismo ar arbitražo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu;
- b) teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio;
- c) teismo nutartis patvirtinti šalių taikos sutartį.

Nurodyti pagrindai nevienareikšmiai, kadangi, juos palyginus, nesunku pastebėti, kad a) ir c) pagrindai, skiriasi nuo b) Šis skirtumas pasireiškia tuo, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas ar nutartis dėl šalių taikos sutarties laikomi kliūtimi pareikšti reikalavimą dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, kaip ieškovui, taip ir atsakovui, kadangi ginčas tarp šalių išspręstas. Kitaip yra tuo atveju, kai ieškovas atsisako ieškinio ir tokį atsisakymą priima teismas. Teismo nutartis priimti ieškovo ieškinio atsisakymą laikoma kliūtimi tam pačiam ieškovui pareikšti analogišką ieškinį. Ne vienoje byloje kasacinio teismo kolegija konstatavo, kad:

„..... nutartis nutraukti bylą užbaigia civilinį procesą toje byloje, tačiau ginčo iš esmės neišsprendžia. Tai reiškia, kad teismas, priimdamas nutartį, sprendžia ne materialinės teisės, o proceso teisės klausimą“¹⁰⁷.

Šiuo klausimu G. L. Osokina pateikė tokį pavyzdį iš teismų praktikos. Liaudies teismas nutraukė bylą pagal Odrinskio ieškinį Privalovai, remdamasis tuo, kad anksčiau analogiškoje byloje Privalovos byla Odrinskiui buvo nutraukta dėl to, kad Privalova atsisakė ieškinio¹⁰⁸. Šiuo atveju teismo veiksmai buvo neteisėti. Odrinskis turėjo teisę pareikšti ieškinį. Tuo atveju, kai ieškovas atsisako ieškinio ir dėl to nutraukiama byla, reiškia, kad ieškovas negali pakartotinai pareikšti ieškinio tam pačiam asmeniui. Be to, kai ieškovas atsisako ieškinio, ieškovo teisė pareikšti ieškinį su analogišku reikalavimu bet kuriam kitam asmeniui, nedalyvavusiam procese kaip atsakovui, nepanaikinama.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2000, *M.Jankauskas v. K.Blaževičius*, kat. 37.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2000, *M.Jankauskas v. K.Blaževičius*, kat. 37.

¹⁰⁸ Бюллетень Верховного суда РСФСР. 1969. № 5. С. 15. – В книге: Осокина Г.Л. Проблемы иска и право на иск. Томск: Издательство Томского университета. 1989. С. 126.

Byloje, kuri buvo nutraukta dėl to, kad ieškovas atsisakė ieškinio, toks atsisakymas neįtakoją atsakovo teisės kreiptis su analogišku ieškiniu buvusiam ieškovui¹⁰⁹.

Kitaip turi būti sprendžiamas klausimas dėl Odrinskio ieškinio, pareikšto Privalovai, jeigu yra įsiteisėjęs teismo sprendimas arba nutartis patvirtinti šalių taikos sutartį, priimtas pagal Privalovos ieškinį Odrinskiui, priėmimas. Kadangi šiuo atveju teismo arba šalių sutikimu ginčas išspręstas iš esmės, jie (Privalova ir Odrinskis) gali tik apskųsti teismo nutartį įstatymo nustatyta tvarka.

Lyginant ieškinius pagal subjektinę sudėtį, reikia skirti:

1. Visiškai vienodus (ekvivalentinius) ieškinius, ieškinius to paties ieškovo tam pačiam atsakovui. Ekvivalentiniams ieškiniams būdingas visiškas visų trijų elementų (šalių, dalyko ir pagrindo) sutapimas.

2. Tapatūs ieškiniai. Šiuose ieškiniuose šalių sudėtis tokia pati, kaip ir ekvivalentinėse, bet skirtingai nuo jų tapatūs ieškiniai charakterizuojami šalių procesinės padėties pasikeitimu, kai buvęs atsakovas tampa ieškovu, o buvęs ieškovas – atsakovu.

3. Netapatūs ieškiniai skirtingai nuo ekvivalentinių ir tapačių, charakterizuojami kita šalių sudėtimi, kai vietoj pradinio ieškovo arba atsakovo veikia naujas asmuo, anksčiau nedalyvavęs byloje nei kaip atsakovas, nei kaip ir ieškovas.

Tokiu būdu, lyginant ieškinius pagal šalis, tapatumas pažeidžiamas pasikeitus šalių sudėčiai. Šalių procesinės padėties pasikeitimas nesikeičiant subjektams reiškia ieškinio tapatumą ir pareiškimas neturi būti priimtas.

Lyginant ieškinius pagal dalyką ir pagrindą, reikėtų pažymėti, kad ne kiekvienas ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimas reiškia ieškinio tapatumo panaikinimą.¹¹⁰

Suformuluosime ieškinio tapatumo sąlygas:

1. Ieškinys yra tapatus tuo atveju, kai keičiamas bet kokia forma ieškinio dalykas.
2. Ieškinys yra tapatus tuo atveju, kai patikslinami ieškinio dalykas ar ieškinio pagrindas.

Ieškinio dalyko ar pagrindo patikslinimas nelaikomas ieškinio tapatumo panaikinimu, kadangi bet koks patikslinimas (sumažinimas ar padidinimas) reiškia kažką pastovaus, nekintamo, tai, kas nesikeičia, jeigu yra papildoma. Dažnai ieškinio pagrindo patikslinimas sąlygoja ieškinio dalyko papildymą. Pavyzdžiui, faktas, kad atsakovas dalinai sumokėjo skolą, sąlygoja ieškinio reikalavimo sumažinimą. Tuo pačiu ieškovas turi teisę atsisakyti ieškinio reikalavimų dalies, kuri atitinka gražintos skolos sumą (t. y. papildyti ieškinio dalyką sumažinant reikalaujamos sumos dydį). Teismas nepriklausomai nuo ieškovo pozicijos privalo visiškai patenkinti ieškovo

¹⁰⁹ Осокина Г.Л. Проблемы иска и право на иск. Томск: Издательство Томского университета. 1989. С. 126. .

¹¹⁰ Советский гражданский процесс/ Под редакцией К.И.Комиссарова, В.М.Семенова. 1978. С. 165.

reikalavimą, o tik dalinai. Tuo pačiu ieškovas neturi teisės pateikti ieškinio dėl sumos, kuri buvo nurodyta iš pradžių, nes pareikštas ieškinys bus tapatus jau išnagrinėtam. Tuo atveju, jeigu ieškovas nesutiks su teismo sprendimu, jis turi teisę apskųsti sprendimą numatyta tvarka.

3. Ieškinys su alternatyviu dalyku išsaugo savo tapatumą ieškinio dalyko kokybinio pakeitimo (pakeitimas vieno reikalavimo kitu) atveju.

Pavyzdžiui, pirkėjas, kuriam buvo parduotas netinkamos kokybės daiktas, kai jo kokybė sutartyje neaptarta, turi teisę pagal LR CK 6.334 str. ieškinio nagrinėjimo metu vietoj netinkamos kokybės daikto pakeitimo reikalauti, kad būtų atitinkamai sumažinta pirkimo kaina. Teismas priklausomai nuo nustatytų bylos aplinkybių turi teisę tokį ieškinį patenkinti. Tačiau šiuo atveju pirkėjas praranda teisę pateikti ieškinį dėl pirkimo-pardavimo sutarties nutraukimo ir nuostolių atlyginimo tais pačiais pagrindais, kadangi tai būtų tapatus ieškinys. Šiuo atveju ieškinio dalyko pakeitimas, kai vienas reikalavimas pakeičiamas kitu, reiškia, kad iš pradžių pareikštą ir pakeistą ieškinio dalyką negalima nagrinėti kaip tokius pačius, t. y. ekvivalentinius, nes gynybos priemonės skirtingos. Tačiau ieškinio tapatumą negalima laikyti pažeistu, nes pirkėjo subjektinė teisė į kokybišką daiktą ginama viena iš įstatyme nurodytų priemonių, kurių pasirinkimo teisė priklauso pirkėjui (CK 6.334 str.). Dėl to reikalauti pirkimo-pardavimo sutarties nutraukimo ir nuostolių atlyginimo pirkėjas gali tik remdamasis kitais pagrindais.

4. Ieškinys su alternatyviu pagrindu išsaugo savo tapatumą tuo atveju, kai kokybiškai pakeičiamas faktinis ieškinio pagrindas (keitimas).

Ieškiniais su alternatyviu pagrindu laikomi ieškiniai dėl išskeldinimo, dėl tėvystės nustatymo ir kt. Alternatyvus pagrindas – tai teisiškai atskirtų, teisiškai savarankiškų faktų (arba faktas) sutaptis, pagrindžianti reikalavimą dėl tos pačios subjektinės teisės arba įstatymo saugomo intereso gynybos.

Pavyzdžiui, reikalavimas (ieškinys) dėl tėvų valdžios apribojimo gali būti pagrindžiamas nurodymu į: a) atsakovo savo pareigų auklėti vaikus vengimo faktą; b) atsakovo piktnaudžiavimo savo teisėmis, netinkamo elgesio su vaikais, žalingos įtakos vaikams savo amoraliu elgesiu fakto; c) jeigu tėvas yra alkoholikas arba narkomanas. Tokiu būdu, bet kuris iš išvardytų pagrindų gali savarankiškai būti faktiniu ieškinio pagrindu tėvų valdžios apribojimo atveju. Dėl to ieškovas, vykstant teisminiam nagrinėjimui, turi teisę pereiti nuo vieno pagrindo prie kito arba remtis savo pareikšto reikalavimo pagrindimu. Toks faktinio ieškinio pagrindo pakeitimas nereiškia vidinio ieškinio tapatumo pažeidimo.

Jeigu atsakovas ieškinio su alternatyviu pagrindu nagrinėjimo metu nepasinaudos savo teise pakeisti vieną pagrindą kitu, o teismas priims sprendimą remdamasis pareikštu ieškovo pagrindu, ateityje ieškovas turės galimybę pakartotinai pateikti ieškinį dėl tos pačios teisės arba įstatymo

saugomo intereso gynimo kitu alternatyviu pagrindu, kuris nebuvo teismo nagrinėjamo dalyku, o dėl to naujas ieškinyš nebus tapatus išnagrinėtam.

2. 1. 1. Tapatumo rūšys

Skiriamos dvi tapatumo rūšys:

1. Vidiniu tapatumu laikomas pareikšto ir teismo nagrinėjimo metu, pakeitus ieškinio dalyką ar pagrindą, ieškinio tapatumas. Vidinis tapatumas nustatomas palyginant to paties ieškinio elementus skirtingose jo būklėse, t. y. ieškinio pareiškimo momentu, su tuo pačiu ieškiniu, bet kurioje proceso stadijoje. Be to, vidinis tapatumas nustatomas palyginant jo elementus su teismo sprendimo turiniu. Toks palyginimas reikalingas tam, kad išsiaiškinti, ar į tą suinteresuoto asmens prašymą teismo sprendime duotas atsakymas.

V. M. Gordonas teigia, kad „kai keliamas klausimas ar ieškinio elementai pakeisti, kalbama apie vidinį tapatumą, palyginamas ieškinyš pats su savimi skirtingais to paties proceso momentais¹¹¹“.

Nagrinėjamas tapatumas vadinamas vidiniu, kadangi, tiriant arba nustatant elementų santykį, nėra reikalo išeiti už vieno ieškinio ribų. Ieškinio vidinio tapatumo pažeidimas laikomas pagrindu panaikinti teismo sprendimą (LR CPK 320 str., 326 str.). Teismas privalo priimti sprendimą pagal pareikštą reikalavimą ir neturi teisės nagrinėti bylos pagal nepareikštus reikalavimus, išskyrus, tiesiogiai įstatyme nustatytais atvejais.

Ieškinio tapatumo sąlygos suteikia galimybę suformuluoti ieškinio pakeitimo leistinumo ribas arba jo vidinio tapatumo išsaugojimo kriterijų.

Elementų pasikeitimo atveju ieškinio vidinio tapatumo išsaugojimo kriterijumi laikoma ta subjekcinė teisė arba įstatymo saugomas interesas, kuriuos gina pareikštas ieškinyš. Dėl to teismo nagrinėjimo metu ieškinio elementų (dalyko, pagrindo) pakeitimas nepažeidžia jo vidinio tapatumo, kol ieškininės gynybos objektu pasilieka iš pradžių ieškovo nurodyta subjekcinė teisė arba įstatymo saugomas interesas.

Jeigu ieškovas pateikė ieškinį dėl dalies iš bendros dalinės nuosavybės atidalijimo, tai bylos nagrinėjimo iš esmės metu jis turi teisę prašyti pinigines savo dalies kompensacijos. Tačiau prašyti teismo nustatyti bendrosios dalinės nuosavybės naudojimosi tvarką ieškovas neturi teisės, kadangi toks reikalavimas reikš, kad atsisakoma pateikto iš pradžių ieškinio ir naujo ieškinio pateikimą, nes ieškinio dalyko pakeitimas sukelia jo teisinio pagrindo pakeitimą. Ir atvirkščiai.

¹¹¹ Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. Ярославль: Типография Губернского Правления. 1902. С. 189.

Praktinė „vidinio ieškinio tapatumo“ reikšmė pasireiškia tuo, kad jis suteikia galimybę: 1) nustatyti ieškinio pakeitimo ribas teismo nagrinėjimo metu, t. y. tą ieškinio vidinės struktūros (turinio) pakeitimo ribą, kurią pažeisti draudžia įstatymas. Šis draudimas paaiškinamas tuo, kad LR CPK 141 str. suteikia ieškovui teisę tik pakeisti ieškinio dalyką arba ieškinio pagrindą, bet ne vieną ieškinį pakeisti kitu. 2) nustatyti faktų ir teisinių santykių teismo tyrimo ribas, dėl to teismas (teisėjas) privalo savo sprendime atsakyti būtent į tą reikalavimą, kuris buvo pareikštas ieškovo, iširti tik tuos faktus ir teisinius santykius, kurie priklauso pareikštam ieškiniui.

Tokiu būdu, vidinio tapatumo institutas užtikrina proceso pagal pareikštą ieškinį nekintamumą.

2. Išoriniu ieškinio tapatumu laikomas pareikšto ieškinio ir teismo nagrinėjamo arba išnagrinėtu tapatumas. Išorinis tapatumas nustatomas lyginant naujai pareikšto ieškinio elementus su kito, kuris jau yra išnagrinėtas arba teismo nagrinėjamas, ieškinio elementais. Nurodytas tapatumas vadinamas išoriniu, kadangi tiriant ir lyginant elementus, negalima apsiriboti tik vienu ieškiniu, reikia tirti ir lyginti ir kitą ieškinį.

V. M. Gordono manymu, „išorinis tapatumas nustatomas palyginus jau išnagrinėtą ir naujai pateiktą ieškinius“¹¹².

Šį tapatumą nustato teismas civilinės bylos iškėlimo ir teismo nagrinėjimo stadijoje. Nustačius išorinį tapatumą civilinės bylos iškėlimo stadijoje, teismas atsisako priimti ieškinio pareiškimą (CPK 137 str.). Nustačius išorinį tapatumą teismo nagrinėjimo stadijoje, byla nutraukiama (CPK 293 str.) arba pareiškimas paliekamas nenagrinėtas (CPK 296 str.).

Tokiu būdu, ieškinio išorinio tapatumo praktinė reikšmė pasireiškia tuo, kad, nustačius jį (tapatumą) pakartotinai, civilinė byla tarp tų pačių asmenų, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu nenagrinėjama.

Šiuo aspektu verta pacituoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį:

„Ieškinio pagrindą sudaro aplinkybės, kuriomis grindžiamas ieškovo reikalavimas. Todėl naujas ieškinytis galimas tik tada, kai nurodomos tokios aplinkybės, kurios nebuvo teismo nagrinėjimo dalyku ankstesnėje civilinėje byloje. Iš M. J. ieškinio pareiškimo matyti, kad iš esmės yra nurodomos ne naujos aplinkybės, o iš naujo analizuojamos ir ginčijamos ankstesnėje byloje jau nagrinėtos aplinkybės, dėl kurių yra pasisakę ankstesnę bylą nagrinėję teismai. Anksčiau nagrinėtoje byloje M. J. buvo pateikęs savo projektą, kaip padidinti žemės sklypą, bylą nagrinėję teismai jį analizavo, tačiau atmetė. Nors M. J. ieškinio pareiškime nurodo, kad jis neginčija ankstesnio teismo sprendimo, tačiau iš esmės atkartoja tuos savo argumentus – prieštaravimus,

¹¹² Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. С. 189.

kurie jau yra aptarti ankstesnėje byloje priimtuose teismų sprendimuose ir nutartyse. Šis faktas konstatuojamas atsiliepime į kasacinį skundą. Šios aplinkybės patvirtina, kad teismai pagrįstai pripažino, kad reiškiamas ieškinys tapatus ieškiniui, dėl kurio jau yra priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas¹¹³.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. lapkričio 4 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-594/2004, *Jono Algirdo Bengardavičiaus v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijai*¹¹⁴, dėl neišmokėto darbo užmokesčio priteisimo, konstatavo, kad „skundžiamoje apeliacinės instancijos teismo nutartyje teisingai nurodyta, kad ieškinio pagrindas – tai faktinės aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo materialinį teisinį reikalavimą (CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Ieškovo reikalavimas civilinėje byloje dėl grąžinimo į darbą priteisti išeitinę išmoką ir kompensaciją už priverstinės pravaikštos laiką buvo grindžiamas faktinėmis aplinkybėmis – darbo santykių buvimu ir ieškovo vidutinio darbo užmokesčio tam tikru dydžiu. 2003 m. lapkričio 17 d. ieškovo pareikšto ieškinio reikalavimo dėl neišmokėto 4 092 Lt darbo užmokesčio priteisimo pagrindą sudaro tos pačios aplinkybės – darbo santykiai ir ieškovo vidutinis darbo užmokestis. Įsiteisėjusiu Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2003 m. gegužės 15 d. sprendimu ginčas tarp ieškovo ir jo buvusio darbdavio dėl darbo užmokesčio priteisimo, t. y. dėl to paties ieškinio dalyko ir tuo pačiu pagrindu jau išnagrinėtas. Apeliacinės instancijos teismas, nustatęs šias aplinkybes, pagrįstai bylą nutraukė (CPK 293 straipsnio 3 punktas). Ieškovo argumentai, kad antrą kartą kreipdamasis į teismą, jis nurodė kitą ieškinio pagrindą – 2003 m. birželio 12 d. gautoje pažymoje nurodytą didesnę ieškovo vidutinį darbo užmokestį, atmetini, nes kasatorius iš esmės ginčija įsiteisėjusiu Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2003 m. gegužės 15 d. sprendimu nustatytus faktus civilinėje byloje pagal ieškovo J. A. Bengardavičiaus ieškinį atsakovui VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijai dėl atleidimo iš darbo pripažinimo neteisėtu (civilinės bylos Nr. 2-2211/2003).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kiekvieno žmogaus teisė gauti teisingą apmokėjimą už darbą turi būti įgyvendinama įstatymų nustatyta tvarka, o kilus ginčui tarp darbuotojo ir darbdavio dėl darbo užmokesčio dydžio – Civilinio proceso kodekse ir Darbo kodekse nustatyta darbo ginčų nagrinėjimo tvarka. Apeliacinės instancijos teismui pagrįstai pripažinus, kad ginčas dėl ieškovo atleidimo iš darbo pripažinimo neteisėtu ir darbo užmokesčio ieškovui priteisimo jau yra išspręstas įsiteisėjusiu teismo sprendimu ir dėl to byla pagal ieškinio reikalavimus tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu nutrauktina, negalima

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2000, *M.Jankauskas v. K.Blaževičius*, (kat. 37).

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegija 2004 m. lapkričio 4 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-594/2004, *Jono Algirdo Bengardavičiaus v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijai*, kat. 95.1.

teigti, kad buvo pažeista Lietuvos Respublikos Konstitucijoje garantuota teisė gauti teisingą apmokėjimą už darbą“.

Nagrinėjant išorinį tapatumą, būtina turėti omenyje, kad faktinis ieškinio pagrindas, kaip ieškinį individualizuojantis ir nustatantis jo tapatumą elementas, turi ypatumų. Žinoma, kad ieškinio faktinis pagrindas gali susidėti iš vienos aplinkybės arba iš tam tikrų aplinkybių (faktų) junginio, t. y. faktinė sudėtis. Kai ieškinio pagrindas susideda iš tam tikrų aplinkybių, reikėtų turėti omenyje, kad faktai, pagrindžiantys ieškinį, individualizuoja jį su sąlyga, kad jie įvyko iki teisėjų išėjimo į sprendimų priėmimo kambarį momento. Faktai, kurie įvyko po šio momento, sudaro naują pagrindą¹¹⁵. Dėl to, jeigu faktai, pagrindžiantys jau teismo išnagrinėta reikalavimą dėl gynybos (ieškinį), egzistavo iki teismo sprendimo priėmimo ir jie galėjo būti žinomi pareiškėjui ir teismui, tai ieškovas neturi teisės pakartotinai kreiptis su tuo pačiu reikalavimu, kadangi išnagrinėtas ieškiny (reikalavimas) tapatus pareikštam, nes yra įsiteisėjęs sprendimas arba nutartys priimti ieškovo ieškinio atsisakymą arba patvirtinti šalių taikos sutartį (LR CPK 137 str.4 p.). Kad procesas prasidėtų teisėtai, būtina, kad teismas nepriimtų nagrinėti civilinių bylų, dėl kurių teismo sprendimas jau priimtas ir įsiteisėjęs teismo (arbitražo) sprendimu arba nutartimi, kuria patvirtinamas atsisakymas nuo ieškinio ar šalių taikos sutarties sudarymas, iš esmės išspręsti šalių pareikšti reikalavimai. Tokiais atvejais teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos laikoma įgyvendinta, kadangi pagal suinteresuoto asmens pareiškimą teismas arba arbitražas bylą išnagrinėjo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad įsiteisėjęs teismo ir arbitražo sprendimas arba nutartis įgyja *res judicata* galią, nes šalys netenka teisės kitoje byloje ginčyti įsiteisėjusių teismo ar arbitražo sprendimu nustatytus faktus ir teisinius santykius bei pareikšti tuos pačius reikalavimus tuo pačiu pagrindu¹¹⁶.

Jeigu faktai, pagrindžiantys pareikštą reikalavimą, nors ir egzistavo iki sprendimo priėmimo, bet negalėjo būti žinomi teismui ir pareiškėjui bylos nagrinėjimo metu, ieškovas taip pat neturi teisės pakartotinai pareikšti ieškinį tuo pačiu pagrindu, kadangi naujas ieškiny bus tapatus išnagrinėtam. Tokiu atveju, remdamasi CPK 366 str. turi teisę kreiptis su prašymu atnaujinti procesą dėl naujai paaiškėjusių esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui bylos nagrinėjimo metu.

¹¹⁵ Советский гражданский процесс/ Под редакцией М. С. Шакарян. 1985. С. 194.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2000, *M.Jankauskas v. K.Blaževičius*, kat. 37.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 str. 2 d. 5 p, nurodytas kitas pagrindas, kada teismas atsisako priimti ieškinį, kai teismo žinioje yra byla dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu.

Kaip teigia Stasys Vėlyvis, kad „tapatus ieškinys, kuris yra teismo žinioje tik suteikia realią galimybę panaikinti teisę į teisminę gynybą, bet jos nepanaikina“¹¹⁷. Tai yra kliūtis kreiptis į teismą su tapačiu ieškiniu ir jį nagrinėti, bet ne todėl, kad asmuo neturi teisės kreiptis į teismą su šiuo ieškiniu (kitaip negalėtų būti nagrinėjama byla ir tame teisme, kur ji jau nagrinėjama), o todėl, kad ši byla jau nagrinėjama teisme ir nagrinėjimo rezultatas mums nežinomas. Teisės kreiptis į teismą likimas šiuo atveju tiesiogiai priklauso nuo proceso pagal šią bylą baigties tame teisme, kur ji buvo pradėta nagrinėti anksčiau. Jeigu šis teismas nespės procesą nutraukti, tai ir teisė kreiptis į teismą su tapačiu reikalavimu bus prarasta galutinai. Bet jeigu byla teisme, kur ji buvo nagrinėjama anksčiau, bus palikta nenagrinėta, tai kreipęsis asmuo nepraranda teisės į teisminę gynybą ir galbūt, jis kada nors kreipsis į šį ar kitą teismą. Priimti pareiškimą šis teismas atsisakė, nes teismo žinioje buvo tapati byla ir teismas ją paliko nenagrinėta. Autorius teigia, kad, jeigu tapati byla yra šio ar kito teismo žinioje, tai ne visada laikoma nepašalinama kliūtimi pradėti procesą pagal tą pačią bylą šiame ar kitame teisme, kuriam ji teisinga. Dėl to atsisakymas priimti pareiškimą tuo pagrindu, kad teismo žinioje yra ta pati byla negali būti galutinis. Galutinį pobūdį toks atsisakymas įgyja tik tada, kai tapati byla, kuri yra šio ar kito teismo žinioje, bus išspręsta iš esmės. Šiuo atveju galutinį pobūdį atsisakymui priimti pareiškimą suteiks naujas aktas – įsiteisėjęs teismo sprendimas nutraukti bylą, dėl to, kad ieškovas atsisakė ieškinio ar patvirtinta šalių taikos sutartis, o ne faktas, kad teismo žinioje yra tapati byla. S. Vėlyvis pažymi, kad šiuo požiūriu negalima nepastebėti įstatymo leidėjo netikslumo, kai atsisakymui priimti pareiškimą dėl to, kad teismo žinioje yra tapati byla, objektyviai suteikia nebūdingą galutinį pobūdį, neatsižvelgiant į tai, kad tokį pobūdį ji įgyja tik iš esmės išsprendus tą bylą, kuri buvo kliūtimi priimti pareiškimą. Jis teigia, jog tai, kad teismo žinioje yra tapati byla nepanaikina galimybės išnagrinėti teisme tapačią bylą vėliau, dėl to įstatymo leidėjas ir nepriskyrė minėtą pagrindą prie bylos nutraukimo pagrindų.

Būtinu visiškos teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos pagal konkretų ieškinį realizacijos elementu yra įsiteisėjęs teismo ar arbitražo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio, ar patvirtinti šalių taikos sutartį. Tuo atveju, tapatus ieškinys, kuris yra teismo žinioje tik suteikia realią galimybę panaikinti teisę į teisminę gynybą, bet jos nepanaikina.

¹¹⁷ Стасис Веливис. “О процессуальных последствиях наличия тождественного дела в производстве суда”. Р. 62.

Atsižvelgdami į tai, kas išdėstyta, mes galime teigti, kad ieškinio tapatumas suprantamas kaip šalių, dalyko ir pagrindo sutapimas. Lyginant ieškinius pagal šalis, tapatumas pažeidžiamas pasikeitus šalių sudėčiai. Šalių procesinės padėties pasikeitimas be jo sudėties pakeitimo reiškia ieškinio tapatumo išsaugojimą. Ieškinio tapatumo sąlygos suteikia galimybę suformuluoti ieškinio pakeitimo leistinumą ribas. Skiriamos dvi tapatumo rūšys (vidinis tapatumas ir išorinis) turi praktinę reikšmę, kadangi užtikrina proceso pagal pareikštą ieškinį nekintamumą ir padeda išvengti vienodų kelių teismo procesų. Ieškinių tapatumo nustatymas yra pagrindas teismui atsisakyti priimti pareiškimą (LR CPK 137 str.), nutraukti bylą (LR CPK 293 str.), palikti pareiškimą nenagrinėtą (LR CPK 296 str.).

2. 2. Ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimas

CPK 42 straipsnio 1 dalyje numatyta ieškovo teisė pakeisti ieškinio dalyką arba pagrindą. Ši teisė nėra absoliuti. Todėl teismas turi teisę atsisakyti tenkinti pareiškimą pakeisti ieškinio dalyką ar pagrindą, jeigu toks pareiškimas užvilktų bylos nagrinėjimą, o ieškovui buvo paskirtas terminas ieškinio elementams visiškai suformuluoti ir šis galėjo remtis pareiškime nurodytomis aplinkybėmis.

Rusų mokslininkas P. F. Jeliseikinas pažymėjo, kad ieškinio pakeitimo institutas tai civilinio proceso teisės pasiekimas, patvirtinantis jos demokratinį pobūdį. Galimybė pakeisti ieškinį sąlygota teisėtumo, objektyvios tiesos, dispozityvumo ir rungimosi principais, laikoma šių principų galiojimo priemone, leidžia taupyti laiką, teismo darbą, o taip pat asmenų, dalyvaujančių byloje.

Ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimo, pakeitimo ribų nustatymo klausimus negalima spręsti atskirai nuo ieškinio ir jo elementų sampratos. P. A. Jeliseikino nuomone, „pats ieškinys nesikeičia: įvyko kai kurie jo elementų pakeitimai, kurie sukėlė jo kokybinį pakeitimą¹¹⁸“.

Atrodytų, jog pakeičiant ieškinio elementus kaip ieškinio turinio sudėtinę dalis, pasikeičia ir pats ieškinys. Tačiau toks pakeitimas neturi pažeisti vidinio tapatumo.

Klausimas dėl ieškinio dalyko pakeitimo kriterijų ir ribų yra diskutuotinas. Ieškinio dalyko pakeitimo leistinumą kriterijumi vadinama: a) šalių santykių, iš kurių kyla pirminiai ieškovo reikalavimai, ribos¹¹⁹; b) ginčytino teisinio santykio nekintamumas¹²⁰; c) naujo ieškinio pateikimo

¹¹⁸ Елисейкин П.Ф. Изменение предмета и основания иска. Советская юстиция. 1969. № 5. С. 11.

¹¹⁹ Бырдина С.В. О пределах изменения основания иска истцом. – В книге: Развитие прав граждан и усиление их охраны на современном этапе коммунистического строительства. Саратов. 1962. С. 214.

¹²⁰ Абрамов С.Н. Советский гражданский процесс. Москва. 1952. С. 163.; Елисейкин П.Ф. Изменение предмета и основания иска. С. 11.

kaip jo pakeitimas neleistinumas¹²¹; d) ieškinio saugomo intereso nekintamumas¹²²; e) arba dalyko kaip ieškovo materialinio teisinio reikalavimo atsakovui nekintamumas, arba ieškinio pagrindo nekintamumas¹²³. Vytautas Nekrošius palaiko nuomonę tų autorių, kurie teigia, kad keisti ieškinio dalyką galima tik neperžengiant ginčijamo materialinio teisinio santykio ribų¹²⁴.

G. L. Osokina teigia, kad ieškinys – tai ieškovo reikalavimas dėl subjektinės teisės ar įstatymo saugomo intereso gynimo, o ieškinio dalyko ir pagrindo pakeitimo leistinumo kriterijus yra jo vidinio tapatumo išsaugojimas pakeičiant ieškinio dalyką ar pagrindą, kai nekinta subjektinė teisė ar įstatymo saugomas interesas.

Atsižvelgiant į ieškinį, kaip subjektinių teisių ir įstatymo saugomų interesų gynybos būdą, reikėtų pripažinti, kad ginamų subjektinių teisių ir interesų prigimtis, jų pažeidimo arba ginčijimo laipsnis ir pobūdis nustato ieškinio rūšį. Dėl to kiekviena teisė ar įstatymo saugomas interesas gali būti apginti tam tikru priklausomai nuo turinio (t. y. jo vidinės struktūros) ieškiniu. Pavyzdžiui, darbuotojo teisė į darbą tam tikroje įmonėje pagal savo specialybę arba kvalifikaciją ginama ieškiniu dėl grąžinimo į darbą, o darbuotojo teisė į darbo užmokestį – ieškiniu dėl darbo užmokesčio išieškojimo už priverstinės pravaikštos laiką. Dėl to vienos subjektinės teisės pakeitimas kita reikš pakeitimą, o ne vieno ieškinio pakeitimą kitu. Pavyzdžiui, pareiškus ieškinį dėl teisės į bendrosios nuosavybės padalijimą, ieškovas neturi teisės teismo proceso metu pripažinti namo pirkimo-pardavimo sutartį negaliojančia. Tuo pačiu, ta pati subjektinė teisė ar įstatymo saugomas interesas gali būti ginami įvairiais būdais, nurodytais LR CK 1.138 straipsnyje. Kadangi yra nemažai gynimo būdų, teoriškai įmanoma ir praktiškai visai realizuojama nuostata, kad ieškinio dalykas gali būti pakeistas. Pakeitus reikalavimą, subjektinė teisė ar įstatymo saugomas interesas nekinta.

Sunku sutikti su G. L. Osokina, kuri tvirtina, jog apie ieškinio dalyko pakeitimą galima kalbėti tik kai ieškinio dalyku laikomas teisės ar įstatymo saugomo intereso gynybos būdas¹²⁵. Kaip pavyzdį, galima pateikti LR CK 6.334 str. (atitinkamai RF CPK 475 str.), kuris numato pirkėjo teisę pasirinkti tą ar aną įstatyme nurodytą reikalavimą pardavėjui pašalinti pirkėjo teisės pažeidimą.

Pagrindinis prievolinio santykio, kilusio iš pirkimo pardavimo sutarties, turinys, yra perduoti arba gauti tinkamos kokybės daiktą. Pardavėjas pardavęs netinkamos kokybės daiktą netinkamai atliko savo sutartines pareigas ir atitinkamai pažeidė pirkėjo subjektinę teisę į tinkamos

¹²¹ Гражданский процесс/ Под редакцией К.С.Юдельсона. Москва: Юридическая литература. 1972. С. 158.

¹²² Гурвич М.А. Право на предъявление иска в теории и судебной практике последних лет. – Правоведение. 1961. № 2. С. 137.

¹²³ Мухамедшин Р.К. Изменение иска в свете некоторых теоретических проблем исковой формы защиты права. – В книге: Осокина Г.Л. Проблемы иска и право на иск. С. 98. .

¹²⁴ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I Tomas. P. 374.

¹²⁵ Осокина Г.Л. Проблемы иска и право на иск. С. 100.

kokybės daiktą. Išanalizavus LR CK 1.138 str. ir 6.334 str., galima teigti, kad šiuo atveju ginama subjekcinė teisė yra teisė į tinkamos kokybės daiktą. LR CK 6.334 str. suteikia galimybę pirkėjui, nusipirkusiam netinkamos kokybės daiktą, apginti savo teisę pareikalavus pašalinti teisės pažeidimą įstatyme nurodytais būdais. Pagal LR CK 6.334 str. pirkėjas turi teisę pareikalauti, kad daiktas, sutartyje apibūdintas pagal rūšį, būtų pakeistas tinkamos kokybės daiktu, kad būtų atitinkamai sumažinta pirkimo kaina, kad pardavėjas neatlygintinai per protingą terminą pašalintų daikto trūkumus arba atlygintų pirkėjo išlaidas jiems ištaisyti, jei trūkumus įmanoma pašalinti ir t. t., tik su sąlyga, kad daiktas pirkėjui buvo parduotas netinkamos kokybės. Mat, jeigu kokybės būtų laikomasi sąlygų dėl kokybės, nebūtų pagrindo kalbėti apie LR CK 6.334 str. nurodytas pirkėjo teises.

Viena iš pirkėjo teisių nurodyta LR CK 6.334 str. yra daikto, sutartyje apibūdinto pagal rūšį, pakeitimas tinkamos kokybės daiktu. Ši pirkėjo teisė pagal LR CK 1.138 str. reiškia tokius pirkėjo teisės į tinkamą daikto kokybę gynybos būdus, kaip teisės pripažinimas; atkūrimas buvusios iki teisės pažeidimo padėties; priteisimas įvykdyti pareigą natūra. Tačiau toks gynybos būdas, kaip daikto pakeitimas, galimas, jeigu pardavėjas turi daiktus, apibūdintus rūšiniais požymiais. Tuo atveju, kai jis jų neturi, pirkėjo teisė į tinkamos kokybės daiktą gali būti apginta kitais būdais. Jeigu daikto kokybė gali būti atstatyta suremontavus arba pateikus trūkstamas detales, pirkėjas turi teisę reikalauti neatlygintinai pašalinti daikto trūkumus arba atlyginti pirkėjo išlaidas jiems ištaisyti, o tai pagal LR CK 1.138 str. reikštų priteisimą įvykdyti pareigą natūra; išieškojimą iš pažeidusio teisę asmens padarytos turtinės žalos ir atkūrimą buvusios iki teisės pažeidimo padėties. Šiuo atveju, kaip ir daikto pakeitimo į tinkamos kokybės daiktą atveju, pažeista teisė gali būti atkurta, pirkėjas galų gale gauna pagal sutartį arba įstatymu numatytos kokybės daiktą. Tačiau pažeistos teisės gynybą negalima sieti tik su jos atkūrimu, šiuo atveju tik tinkamos kokybės daikto gavimu. Kartais nepriklausomai nuo žmogaus valios pažeistų teisių atkurti neįmanoma, nors ir atrodo kad tai idealus gynybos variantas. Dėl to įstatymas numato kitus, nesusijusius su teisės atkūrimu, gynybos būdus. Taip, LR CK 6.334 str. numatyta pirkėjo teisė reikalauti, kad būtų atitinkamai sumažinta pirkimo kaina, atitinka LR CK 1.138 str. nurodytą gynybos būdą, kaip vienašališką teisinio santykio pakeitimą. Kita pirkėjo teisė, numatyta LR CK 6.334 str. – grąžinti sumokėtą kainą ir atsisakyti sutarties atitinka LR CK 1.138 str. numatytus gynybos būdus, tokius, kaip teisinio santykio nutraukimas ir iš asmens, pažeidusio teisę, padarytos turtinės žalos išieškojimas. Vieną iš šių pasirinktų reikalavimų vėliau atsakovas gali pakeisti kitu. Keisti ieškinio dalyką galima tik neperžengiant ginčijamo materialiojo santykio ribų. Ieškovas, pareiškęs visai naują reikalavimą, neturintį nieko bendra su pirmesniu ir peržengiantį ginčijamo materialiojo teisinio santykio ribas, laikomas atsisakiusiu ankstesnio ieškinio.

Ieškinio dalyko, kaip ieškovo materialinio teisinio reikalavimo sąvoka, suteikia ieškovui galimybę išvengti klaidų įgyvendinant teisę į ieškinio dalyko pakeitimą. Pavyzdžiui, kai kurie autoriai teigia, kad „ieškinio dalykas nekinta, jeigu ieškovas reikalavęs priteisti turtą natūra, vėliau pareiškia, kad jis sutinka, kad jam būtų atlyginta pinigine daikto verte vietoj daikto¹²⁶.

Šis pavyzdys parodo, kad pakeistas ieškinio dalykas vieno reikalavimo pakeitimo kitu forma: ieškovas prašė apginti jo kaip savininko teisę į daiktą šį daiktą paimant iš atsakovo (iki teisės pažeidimo buvusios padėties atkūrimas), o vėliau pareiškė kitą reikalavimą – išieškoti iš pažeidusio teisę asmens padarytą turtinę žalą - pinigine daikto vertės kompensaciją.

Civilinio proceso literatūroje išsakyta nuomonė, kad ieškinio reikalavimo (dalyko) patikslinimas yra laikomas ieškinio dalyko pakeitimu. G.L.Osokina teigia, kad žinomos dvi ieškinio dalyko pakeitimo formos: kokybinis ieškinio dalyko pakeitimas, kai vienas reikalavimas keičiamas kitu, ir kiekybinis ieškinio dalyko pakeitimas padidinant arba sumažinant ieškinio reikalavimus¹²⁷. Autorė pateikia ieškinio dalyko pakeitimo sąvoką: „ieškinio dalyko pakeitimu laikoma teisės ar įstatymo saugomo intereso gynybos būdo (būdų) pakeitimas, pakeičiant vieno gynybos būdą kitu arba jį patikslinant¹²⁸.

Sunku sutikti su G.L.Osokinos teiginiais, nes pagal RF CPK 39 str. (LR CPK 42 str.) ieškinio reikalavimo padidinimas ar sumažinimas laikomas savarankiška ieškovo procesinė teisė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė šiuo klausimu:

"Ieškinio dalyko ir pagrindo pakeitimą reikia skirti nuo ieškinio reikalavimų padidinimo ar sumažinimo arba papildomų faktinių aplinkybių nurodymo. Ieškinio reikalavimo, t. y. ieškinio dalyko, sumažinimas ar padidinimas, ieškinio pagrindą papildančių faktinių aplinkybių nurodymas (CPK 42 str. 1 d.) nelaikoma ieškinio dalyko arba pagrindo pakeitimu, nes tai yra savarankiška ieškovo procesinė teisė. Šiuo atveju pradiniai ieškinio elementai nesikeičia, o tik padidėja arba sumažėja jų apimtis“¹²⁹

Rusų literatūroje sutinkama ir kita nuomonė, kad ieškinio reikalavimo (dalyko) ar pagrindo sumažinimas ar padidinimas nėra laikomas ieškinio dalyko pakeitimu¹³⁰. Šią nuomonę palaiko ir

¹²⁶ Научно-практический комментарий к ГП РСФСР/ Под редакцией Р.Ф.Каллистратовой, Л.Ф.Лесницкой, В.К.Пучинского. Москва: Юридическая литература. 1976. С. 61.

¹²⁷ Г.Л.Осокина. Гражданский процесс. Общая часть. Москва: Юрист. 2004. С. 462.

¹²⁸ Ten pat.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-933/2002, *V.Moisejeko v. A.Bondarev*, (kat. 115).

¹³⁰ Советский гражданский процесс/ Под редакцией К.И.Комиссарова, В.М.Семенова. 1978. С. 165.; Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. Москва: Издательство МГУ. 1979. С. 51.

lietuvių civilinio proceso mokslininkai¹³¹. Jie teigia, kad tai yra savarankiška ieškovo procesinė teisė ir šiuo atveju pradiniai ieškinio elementai nesikeičia, o tik padidėja arba sumažėja jų apimtis

Ieškinio dalyko pakeitimas reiškia vieno reikalavimo pakeitimą kitu, pašalina galimybę kartu taikyti ir keičiamą reikalavimą (negalima vienu metu reikalauti padalinti turtą natūra ir jo piniginės kompensacijos).

Teisė pasirinkti viena iš reikalavimų priklauso ieškovui, teismas tokios teisės neturi. Pavyzdžiui, pirkėjas proceso metu reikalauja vietoj nupirkto daikto pakeitimo tinkamos kokybės daiktu, atitinkamo pirkimo kainos sumažinimo (LR CK 6.334 str.). Šiuo atveju pirkėjo reikalavimas reiškia ne vieno ieškinio pakeitimą kitu, o jo dalyko pakeitimą, kadangi ginama subjektinė teisė nepasikeitė, bet pasikeitė reikalavimas.

CPK suteikia ieškovui teisę pakeisti ieškinio dalyką, ar ieškinio pagrindą. Tokio pakeitimo objektyvinėmis ribomis taip pat laikomas ieškinio tapatumo išsaugojimas, t. y. subjektyvių teisių ar įstatymo saugomo intereso nekintamumo išsaugojimas. Dėl to, būtina skirti ieškinio faktinį ir teisinį pagrindą.

Kalbant apie ieškinio pagrindo keitimo galimybę, turimas galvoje faktinis ieškinio pagrindas. Tačiau, civilinio proceso literatūroje sutinkama ir kita nuomonė, pavyzdžiui, P. F. Jeliseikinas kalba apie teisinio pagrindo pakeitimą¹³². Jau minėjome, kad teisės aktai neįpareigoja ieškovo nurodyti teisinį ieškinio pagrindą. Žinoma, ieškovui niekas nedraudžia įvardyti įstatymus ar kitus teisės aktus, kurie, jo manymu, pagrindžia jo subjektyvių teisių pažeidimo teisinę pusę. Jei ieškovas klaidingai nurodo teisės normas, teismas visada nevaržomai gali pateikti savo ieškovo nurodytų ir teismo posėdžio metu nustatytų faktinių aplinkybių teisinį įvertinimą, kuris nebus laikomas ieškinio ribų peržengimu. Teismas, siekdamas priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, gali jį pagrįsti kitomis materialiosios teisės normomis, negu tomis, kurias nurodo ieškovas, ypač kai byla susijusi su viešojo intereso gynyba, nes kvalifikuoti teisiškai nustatytus faktus yra teismo prerogatyva.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje byloje pasisakė šiuo klausimu:

„Faktinis ieškinio pagrindas – ieškininiame pareiškime nurodytos aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą (CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Taigi būtent faktinį ieškinio pagrindą ieškovas privalo nurodyti ieškinyje. Pagal bendrą taisyklę teismas, priimdamas sprendimą, negali peržengti ieškinio ribų, t. y. negali keisti nei ieškinio dalyko, nei ieškinio pagrindo. Nuo faktinio ieškinio pagrindo reikia skirti teisinį ieškinio pagrindą - ginčo santykiui

¹³¹ Artūras Driūkas, Virgilijus Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II Tomas. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P. 481.

¹³² Елисейкин П.Ф. Изменение предмета и основания иска. С. 11.

taikytinas materialinės teisės normos. Įstatymas neįpareigoja ieškovo ieškininiame pareiškime nurodyti teisinį ieškinio pagrindą. Kita vertus, ieškovui nėra draudžiama ieškinyje, be faktinio ieškinio pagrindo, nurodyti ir teisinį ieškinio pagrindą. Taigi ieškinyje ieškovas gali nurodyti materialinės teisės normas, kurias, jo nuomone, reikia taikyti ginčo santykiui, kvalifikuoti faktines aplinkybes pagal tas teisės normas, išdėstyti teisinius argumentus, kurie tai pagrindžia, ir pan. Kadangi teisinė kvalifikacija, teisės normų aiškinimas ir taikymas ginčo santykiui yra byla nagrinėjančio teismo prerogatyva, tai ieškinyje ieškovo nurodytas teisinis ieškinio pagrindas teismui nėra privalomas ir šio nesaisto. Vadinasi, kai ieškovas, ieškinyje išdėstęs faktinį ieškinio pagrindą, klaidingai nurodo materialinės teisės normą, teismas turi pritaikyti normą, atitinkančią išdėstytą ieškinio faktinį pagrindą. Šis teismo veiksmas negali būti vertinamas kaip ieškinio ribų peržengimas, nes nei ieškinio dalykas, nei ieškinio pagrindas tokiu atveju nėra keičiami (CPK 42 straipsnio 1 dalis, 135 straipsnio 1 dalies 2, 4 punktai, 141 straipsnis)¹³³.

G.L.Osokina laikosi nuomonės, kad ieškinio pagrindo (faktinio) pakeitimas galimas pakeitimo ir patikslinimo forma¹³⁴. Sunku sutikti su šiuo teiginiu, nes patikslinant ieškinio pagrindą sumažėja ar padidėja jo apimtis, tuo tarpu ieškinio pagrindas nekinta.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė šiuo klausimu:

"Ieškinio dalyko ir pagrindo pakeitimą reikia skirti nuo ieškinio reikalavimų padidinimo ar sumažinimo arba papildomų faktinių aplinkybių nurodymo. Ieškinio reikalavimo, t. y. ieškinio dalyko, sumažinimas ar padidinimas, ieškinio pagrindą papildančių faktinių aplinkybių nurodymas (CPK 42 str. 1 d.) nelaikoma ieškinio dalyko arba pagrindo pakeitimu, nes tai yra savarankiška ieškovo procesinė teisė. Šiuo atveju pradiniai ieškinio elementai nesikeičia, o tik padidėja arba sumažėja jų apimtis"¹³⁵

V.M.Gordonas teigė, kad "ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimas galimas, kai į vieną iš šių elementų nukreipiama ieškinį novuojujanti modifikacija. Tik tokiu atveju galima kalbėti apie pakeitimą, o ne apie pataisymą.

Modifikacija, nukreipta į pagrindą, pagal apimtį turi būti pakeitimu, bet ne pataisymu. Jeigu ši modifikacija, pagal savo apimtį nebus pakeitimu, ieškinio pagrindas pasiliks tas pats, kuris buvo iki modifikacijos; jis nepraras savo tapatumo". Ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimas yra tada, kai

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 23 d. civilinė byla Nr. 3K-3-124/2005, *AB Ūkio bankas v. Birutė Raižienė, Kęstutis Raižys, Mindaugas Raižis*, kat. 106.1

¹³⁴ Г. Л.Осокина. Гражданский процесс. Общая часть. Москва: Юрист. 2004. С. 464.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-933/2002, *V.Moisejko v. A.Bondarev*, (kat. 115).

viename iš šių elementų, atlikta tokia modifikacija, kuri pagal apimtį nelaikoma paprastu pataisymu¹³⁶.

Šių sąvokų atribojimo pažymiu laikoma pakeitimo apimtys, bet ne objektas. Tik modifikacijos apimtys skiria ieškinio pakeitimą nuo pataisymo. Pakeitimo objektu visada laikomas vienas iš sudėtinių ieškinio elementų.

Pavyzdžiui, ieškinio pagrindu dėl tam tikros pinigų sumos gražinimo yra šios pinigų sumos perdavimo atsakovui saugoti (*depozitum*) faktas; proceso metu ieškovas pareiškė, kad reikalaujama pinigų suma perduoti atsakovui gaisro metu ieškovo namuose (*depozitum miserabile*). Šis vėlesnis pareiškimas laikomas tik faktų paaiškinimu, ieškinio pagrindo pataisymu, kai pareiškimas padarytas tam, kad priminti atsakovui pinigų perdavimo aplinkybes. Vėlesniame pareiškime bus ieškinio pagrindo pakeitimas, kai naujai nurodytas požymis atskirs pirmiau iškeltą faktą nuo to fakto, kuris sudaro ieškinio pagrindą ir įvyko kitomis aplinkybėmis; pavyzdžiui, pirmiau iš atsakovo buvo reikalaujama pinigų suma, kuri jam įteikta iki gaisro; atkreipiame dėmesį, kad šį faktą neįmanoma įrodyti, ieškovas perėjo prie naujo fakto, analogiško, bet ne tapataus.

Dėl ieškinio pagrindo pakeitimo sudėties buvo diskutuojama XIX-XX a. teorijoje ir praktikoje. Mokslininkai teigė, kad visiškai nepagrįstai būtų reikalauti, kad teorija pateiktų apibendrintą šio klausimo principinio sprendimo formulę. Teisingai pastebėjo Hanoverio civilinio proceso statuto komisijos narys, - „jeigu tai būtų įmanoma ir nekeltų sunkumų kiekvienu atveju tiesiogiai taikant tam tikrą formulę, tokia jau senai būtų atrasta. Tik teismas, turėdamas visas įvykio aplinkybes, gali teisingai nuspręsti dėl ieškinio dalyko sudėties, nustatydamas pakeitimo apimtį“¹³⁷.

Ta prasme ne vieną kartą pasisakė ir teoretikai ir praktikai. Ar yra ieškinio pagrindo pakeitimas, t. y. pateikto faktinio ieškinio pagrindo pakeitimas kitu, arba tik pataisymas, apie tai galima spręsti tik pagal tam tikras aplinkybes.

Ieškinio pagrindo pakeitimas yra tada, kai nukrypstama nuo ieškinio turinio tiek, kad ieškovo reikalavimas remiasi jau kitu ieškinio pagrindu, nei buvo pirmiau pareikšta.

Jeigu pavyzdžiui, istorinį įvykį, nurodytą ieškinio pareiškime, ieškovas pakeičia kitu, - pavyzdžiui, ieškinyje dėl nuosavybės, vietoj pirmiau pateiktos nuorodos dėl senaties, remiasi pirkimu ir daikto perdavimu nuo savininko, jis pakeičia ieškinio pagrindą.

Naujo elemento įvedimas į ieškinį gali vykti dvejopai. Ieškovas gali panaikinti pirminį ieškinio pagrindą ir vietoj jo pateikti naują. Arba ieškovas greta pirminio ieškinio pagrindo, įveda naują. Gali atsitikti taip, kad visiškai nereikšmingas faktas, konkrečiu atveju turės reikšmės individualizacijai.

¹³⁶ Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. С. 133.

¹³⁷ Ten pat.

Tiriant ieškinio pagrindo pakeitimo klausimą buvo bandyta nustatyti bendrus požymius, pagal kuriuos kiekvienu atskiru atveju galima būtų spręsti dėl modifikacijų apimties ir ieškinio pagrindo pakeitimo.

Ieškinio pagrindo pakeitimas, pagal Bujeri, - yra tuo atveju, kai vietoj buvusio pateikiamas kitas pagal savo pobūdį skirtingas nuo pirmojo, pavyzdžiui, kai iš pradžių reikalaujama *ex testamento*, o po to – *ex contractu*. Bet pats Baujeris pripažįsta savo pateikto požymio painumą. Šiuo atveju kalbama apie pakeitimą pavadinime. Tokiu būdu, kalbėdamas apie ieškinio rūšį, Baujeris tuo pačiu teikė didelę reikšmę tam faktui, kuris *in contracto* pateiktas kaip ieškinio pagrindas. Jeigu šis faktas pagrindžia ir ieškinio rūšį, tai teisingiau būtų kalbėti apie faktų tapatumą¹³⁸.

Nustatant ieškinio pagrindo pakeitimą, nelaikomas ir ieškinio reikalavimu“esmės“ požymis, dėl netikslumo ir objektyvumo trūkumo. Tam, kad įvyktų pakeitimas pagal šį požymį, reikėtų, kad proceso metu būtų pateikti tokie faktai, kurie pakeistų pirminio ieškinio esmę. V. M. Gordonas teigia, kad šis požymis tinkamas tik *a priori*; tinkamas kaip bendra formulė. Praktiniam taikymui būtina tolimesnė bendros formulės analizė¹³⁹.

Ieškinio pagrindo pakeitimas keičiant vienus teisinius faktus kitais įmanomas ieškiniuose su alternatyviu pagrindu. Ieškiniu su alternatyviu pagrindu laikomas reikalavimas dėl tos pačios subjektinės teisės ar įstatymo saugomo intereso, kuris remiasi įvairiais faktais (alternatyviais), su kuriais materialinė teisė sieja teisinių padarinių atsiradimą.

Galimybė keisti ieškinio pagrindą taip pat susijusi su materialiąja teise. Pavyzdžiui, kaip ieškinį su alternatyviu pagrindu galima laikyti ieškinį dėl nuomos sutarties nutraukimo prieš terminą nuomotojo reikalavimu (LR CK 6.497 str.), ši nuomotojo teisė siejama su tokiomis faktinėmis aplinkybėmis, kaip 1) nuomininkas naudojasi turtu ne pagal sutartį ar turto paskirtį; 2) nuomininkas tyčia ar dėl neatsargumo blogina daikto būklę; 3) nuomininkas nemoka nuomos mokesčio; 4) nuomininkas nedaro remonto tais atvejais, kai jis pagal įstatymus ar sutartį privalo jį daryti ir t.t.

Pakeisti ieškinio dalyką arba ieškinio pagrindą gali tik ieškovas. Teismas neturi tokios teisės, išskyrus, kai kurias dispozityvias bylas, kai, siekiant užtikrinti viešojo intereso apsaugą, įstatyme teismui suteikiama teisė savo iniciatyva viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. teismas gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat gali priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ar pagrindu (CPK 376, 405, 417 str.). CPK 405, 417 straipsniuose numatytais atvejais teismas turi

¹³⁸ Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований. С. 156.

¹³⁹ Ten pat.

teisę viršyti ieškinio pagrindą, t. y. priimti sprendimą teismo posėdyje vadovaudamasis ištirtomis aplinkybėmis, kuriomis ieškovas iš pradžių nesirėmė. Teismas taip pat turi išaiškinti ieškovui jo teisę pakeisti vieną ieškinio elementą.

Ieškovas norėdamas pakeisti ieškinio dalyką ar pagrindą, pateikia teismui rašytinį pareiškimą. Šis turi atitikti bendruosius reikalavimus, keliamus procesinių dokumentų turiniui (CPK 111 str.). Keisti abiejų ieškinio elementų kartu neleidžiama, nes tai reikštų, kad ieškovas atsisako ankstesnio ieškinio ir pareiškia naują.

Teismai nuolat susiduria su situacijomis, kai vienoks ar kitoks teismo veiksmas gali sukelti abejonių dėl ieškinio ribų peržengimo. Iš tiesų tiksliai pasakyti, buvo ar nebuvo peržengta ieškinyje nustatyta riba, nėra paprasta. Kartais teisinių neaiškumų kyla, taikant Įmonių bankroto įstatymą. Šio įstatymo 4 straipsnis nustato pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimo teismui pagrindus. Taigi ši teisės norma pateikia ieškinio dėl bankroto bylos iškėlimo faktinių pagrindų sąrašą (CPK 1 dalies 2 punktas). Tuo tarpu Įmonių bankroto įstatymo 9 straipsnio 5 dalies 1 punktas nustato sąlygas, kurioms esant bankroto byla įmonei gali būti iškelta, jomis įvardydamas tiek įmonės nemokumą, tiek ir atlyginimo nemokėjimą. Kadangi faktinių bylos aplinkybių nustatymas ir jų teisinė kvalifikacija yra teismui tenkanti pareiga, taigi būtent jis privalo tinkamai teisiškai kvalifikuoti ieškovo nurodytas faktines aplinkybes, kuriomis grindžiamas prašymas iškelti įmonei bankroto bylą, įvertinti tokias aplinkybes pagrindžiančius įrodymus bei konstatuoti, ar yra kuri nors Įmonių bankroto įstatymo 9 straipsnio 5 dalyje nustatytų sąlygų bankroto bylai iškelti. Kai sprendamas bankroto bylos iškėlimo klausimą teismas konstatuoja, kad yra Įmonių bankroto įstatymo 9 straipsnio 5 dalies 1 punkte įtvirtinti pagrindai, t. y. įmonė, kuriai prašoma iškelti bankroto bylą, ne tik daugiau kaip tris mėnesius vėluoja mokėti darbuotojams atlyginimą, bet ji taip pat yra nemoki (Įmonių bankroto įstatymo 2 straipsnis 8 dalis), teismas įmonei gali iškelti bankroto bylą remdamasis abiem šiais pagrindais, nors ieškinys dėl bankroto bylos iškėlimo ir būtų grindžiamas tik tuo pagrindu, kad įmonė nemoka darbuotojams priklausančių atlyginimų ir su darbo santykiais susijusių išmokų. Šiuo atveju nei faktinis ieškinio pagrindas, nei ieškinio dalykas nėra keičiami, todėl atlikdamas šį veiksma teismas ieškinio ribų neperžengia¹⁴⁰. Ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimo, pakeitimo ribų nustatymo klausimas, susijęs su ieškinio elementų samprata. Ieškinio dalyko kaip ieškovo materialinio teisinio reikalavimo sąvoka suteikia galimybę išvengti klaidų ieškovui įgyvendinant teisę į ieškinio dalyko pakeitimą. Ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimas neturi pažeisti vidinio ieškinio tapatumo. Keisti ieškinio dalyką galima tik neperžengiant ginčijamo materialinio teisinio santykio ribų. Negalime sutikti su tuo, kad ieškinio reikalavimo

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. spalio 7 d. konsultacija Nr. A3-112// Teismų praktika. Nr. 22. P. 355.

padidininimas ar sumažinimas yra ieškinio dalyko pakeitimas. Ieškinio reikalavimo padidininimas ar sumažinimas tai savarankiška ieškovo procesinė teise, kurią ieškovui suteikia įstatymas.

Išanalizavus ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimo, pakeitimo ribų nustatymo klausimą, galim teigti, kad šis klausimas susijęs su ieškinio elementų samprata. Ieškinio dalyko kaip ieškovo materialinio teisinio reikalavimo sąvoka suteikia galimybę išvengti klaidų ieškovui įgyvendinant teisę į ieškinio dalyko pakeitimą. Ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimas neturi pažeisti vidinio ieškinio tapatumo. Keisti ieškinio dalyką galima tik neperžengiant ginčijamo materialinio teisinio santykio ribų. Ieškinio reikalavimo padidininimas ar sumažinimas tai savarankiška ieškovo procesinė teise, kurią ieškovui suteikia įstatymas.

CPK suteikia ieškovui teisę pakeisti ieškinio dalyką, ar ieškinio pagrindą. Keisti abiejų ieškinio elementų kartu neleidžiama, nes tai reikštų, kad ieškovas atsisako ankstesnio ieškinio ir pareiškia naują. Nepalaikome nuomonės tų autorių, kurie ieškinio pagrindo keitimo galimybę sieja ne tik su faktinių ieškinio pagrindo pakeitimu, bet ir kalba apie teisinio pagrindo pakeitimą. Teisės aktai neįpareigoja ieškovo nurodyti teisinį ieškinio pagrindą.

Baigiant analizuoti ieškinio elementų reikšmę individualizuojant ieškinį, galima teigti, kad ieškinio elementai laikomi pagrindiniu kriterijumi nustatant ieškinio (ieškinių) tapatumą, kadangi ieškinių tapatumas nustatomas šalių, dalyko bei pagrindo sutapimu. Sudedamosios ieškinio dalys (elementai) skiria vieną ieškinį nuo kito. Ieškinio dalykas ir pagrindas nustato teismo nagrinėjimo ribas. Ieškininis reikalavimas turi remtis ieškinio pagrindu. Šiam ieškinio elementui, kaip ir ieškinio dalykui, priklauso svarbus vaidmuo individualizuojant ieškinį.

IŠVADOS

Apibendrinus šio tyrimo rezultatus, galima pateikti šias išvadas:

1. Išanalizavus civilinio proceso literatūrą, mes galime teigti, kad ieškinio elementai tai ieškinio vidinės dalys, kurios atskleidžia ieškinio vidinę struktūrą, jo turinį.

2. Nagrinėjant ieškinio elementų struktūros problemą išskiriami du požiūriai. Vieni mokslininkai išskiria dalyką, pagrindą, turinį arba šalis, kiti – dalyką ir pagrindą.

3. Kiekvienas ieškinio elemento išskirimas turi turėti praktinę reikšmę. Trečiasis elementas „turinys“ nevaidina jokio praktinio vaidmens, nes reikalavimas teismui kiekviename ieškinyje yra tas pats. Be to, ieškinio turinys nustatomas jo sudėtinėmis dalimis – dalyku ir pagrindu ir negali būti laikomas atskiru ieškinio elementu. „Šalys“, kaip trečiasis ieškinio elementas, negali būti išskiriamas, nes ieškovas ir atsakovas yra proceso dalyviai, o ne ieškinio elementai.

4. Ieškiny susideda iš dalyko ir pagrindo, nes šių ieškinio sudedamųjų dalių išskirimas turi praktinę reikšmę. Ieškovas ieškinyje privalo nurodyti, kokia teisė turi būti apginta, ką teismas turi priteisti iš atsakovo ir remiantis kokiais faktais.

5. Ginčijamas teisinis santykis negali būti laikomas ieškinio dalyku, nes būtent iš jo atsiranda konkretus teisinis ieškovo reikalavimas atsakovui, su kuriuo ieškovas kreipiasi į teismą.

6. Ginama subjektinė teisė negali būti laikoma ieškinio dalyku, nes gynybos būdas (ieškiny) ir gynybos dalykas (subjektinė teisė) – tai skirtingi reiškiniai.

7. CPK straipsnių analizė rodo, kad yra klaidinga ieškinio dalyką apibrėžti kaip gynybą, nes pažeistos arba ginčijamos teisės ar įstatymų saugomo intereso gynyba yra ieškinio tikslas, nesvarbu kas jį pareiškia.

8. Ieškinio dalyku yra laikomas konkretus materialinis teisinis reikalavimas, kurį ieškovas pareiškia atsakovui ir dėl kurio teismas turi priimti sprendimą.

9. Ieškinio pagrindas tai ieškinyje nurodytos aplinkybės, kuriomis remdamasis ieškovas grindžia savo reikalavimą. Šiomis aplinkybėmis įstatymų leidėjas laiko faktus, su kurių buvimu arba nebuvimu teisės aktai sieja teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą arba pasibaigimą.

10. Ieškinio pagrindui, kaip ir ieškinio dalykui, priklauso svarbus vaidmuo individualizuojant ieškinį ir sprendžiant klausimą dėl dviejų ieškinių tapatumo.

11. Ieškinio tapatumas suprantamas kaip šalių, dalyko ir pagrindo sutapimas. Lyginant ieškinius pagal šalis, tapatumas pažeidžiamas pasikeitus šalių sudėčiai. Procesinės šalių padėties pasikeitimas be jo sudėties pasikeitimo nepažeidžia ieškinio tapatumą.

12. Civilinio proceso kodeksas suteikia ieškovui teisę pakeisti ieškinio dalyką, ar ieškinio pagrindą. Keisti abiejų ieškinio elementų kartu neleidžiama, nes tai reikštų, kad ieškovas atsisako ankstesnio ieškinio ir pareiškia naują.

13. Ieškinio elementai laikomi pagrindiniu kriterijumi nustatant ieškinio (ieškinių) tapatumą. Sudedamosios ieškinio dalys (elementai) skiria vieną ieškinį nuo kito. Ieškinio dalykas ir pagrindas nustato teismo nagrinėjimo ribas. Ieškininis reikalavimas turi remtis ieškinio pagrindu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

ĮSTATYMAI:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

Specialioji literatūra:

4. Artūras Driūkas, Virgilijus Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II Tomas. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005.
5. Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I Tomas. Vilnius: Justitia. 2003.
6. Stasys Vėlyvis, Gitana Abromavičienė. “Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios nuostatos“. Jurisprudencija, 2006 (80);
7. Tomas Daukantas “Ieškinio elementų problemą civilinio proceso doktrinoje”. Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos Respublikos teisėjų asociacija. 2006.
8. Vladas Mačys. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakultetas 1924.

Specialioji literatūra užsienio kalba:

9. Абрамов С.Н. Советский гражданский процесс. Москва: Госюриздат 1952;
10. Актуальные проблемы государства и права в современный период. Томск: Изд - во Томского государственного университета.1981.
11. Амосов С. Предмет доказывания в арбитражном процессе// ХиП. 1997. Nr. 9. С. 114.
12. Большая советская энциклопедия. 2-ое издание. 1956. Т.45.
13. Васильковский Е.В. Учебник гражданского процесса. Москваю 1917 г. //Allpravo.ru. 2005.
14. Вопросы теории и практики гражданско-правового регулирования. Томск: ТГУ 1985.
15. Гордон В.М. Основание иска в составе изменения исковых требований. Ярославль: Типография Губернского Правления. 1906.
16. Гражданский процесс/ Под редакцией К.С.Юдельсона. Москва: Юридическая литература. 1972.
17. Гражданское судопроизводство/ Под ред. В. М. Семенова. Свердловск: Изд-во Свердловского ун-та. 1974.

18. Гражданский процесс/ Под редакцией Осипова Ю.П. Москва: БЕК. 1996.
19. Гражданский процесс/ Под редакцией Треушникова М.К. Москва: ООО „Городец-издат“. 2000.
20. Гурвич М. А. Лекции по советскому гражданскому процессу. Москва: ВЮЗИ. 1950.
21. Гурвич М.А. Право на предъявление иска в теории и судебной практике последних лет. – Правоведение. 1961. № 21;
22. Гурвич М. А. Учение об иске (состав, виды). Москва: Юридическая литература. 1981.
23. Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. Москва: Изд - во МГУ. 1979.
24. Елисейкин П. Ф. Изменение предмета и основания иска. Советская юстиция. 1969. № 5.
25. Зейдер Н.Б. Элементы иска в советском гражданском процессе// Учен. зап. Саратовского юридического института. Саратов. 1956.
26. Жеруолис И.А. Сущность советского гражданского процесса. Вильнюс: Минтис. 1969.
27. Клейнман А. Ф. Некоторые теоретические вопросы учения об иске в советском гражданском процессе// Уч. тр. Вып. 3. Саратов. 1969.
28. Клейнман А. Ф. Советский гражданский процесс. Москва: Издательство МГУ. 1979.
29. Кирилов В. И. Логика познания сущности. Москва: Высшая школа. 1980.
30. Комиссаров К. И. Право на иск и прекращение производства по гражданскому делу. – Уч. труды/ Свердловский юридический институт. 1969. выл. 9.
31. Логинов П.В. Понятие иска и исковая форма защиты права.– Советское государство и право. 1983. № 2.
32. Малышев Кронид. Курс гражданского судопроизводства. Т. 1. СПб. 1876.
33. Научно-практический комментарий к ГП РСФСР/ Под редакцией Р. Ф.Каллистратовой, Л. Ф.Лесницкой, В. К.Пучинского. Москва: Юридическая литература. 1976.
34. Осокина Г. Л. Проблемы иска и право на иск. Томск: Издательство Томского университета. 1989.
35. Осокина Г. Л.. Гражданский процесс. Общая часть. Москва: Юрист. 2004.
36. Проблемы социалистической законности. Харьков: Республиканский Харьковский юридический институт.1982.
37. Проблемы совершенствования гражданско-правового регулирования. Томск. 1982.
38. Пучинский В. К. Гражданский процесс США. Москва: Наука. 1979.
39. Пучинский В.К. Элементы иска в советском гражданском процессе. Москва: Советское государство и право.1979. № 3. С. 49.

40. Пучинский В. К. Гражданский процесс зарубежных стран. Москва: Издательство „Зерцало“. 2008.
41. Развитие прав граждан и усиление их охраны на современном этапе коммунистического строительства. Саратов. 1962.
42. Рябова Е. В. Основание иска в советском гражданском процессе: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Москва. 1964.
43. Советское гражданское процессуальное право. Москва. 1957.
44. Советский гражданский процесс/ Под редакцией Гурвич М. А. Москва: Высшая школа. 1967.
45. Советский гражданский процесс/ Под редакцией К.И.Комиссарова, В.М.Семенова. 1978ю
46. Советский гражданский процесс/ Под редакцией Шакарян М. С. Москва: Юридическая литература. 1985.
47. Стасис Веливис. “О процессуальных последствиях наличия тождественного дела в производстве суда“. Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokso darbai. Teisė. XIII. 1 sąsiuvinis. Vilnius. 1976.
48. Шакарян М. С. Вопросы науки советского процессуального права/ Тр. Всесоюзн. заочн. юрид. института. Москва. 1975.
49. Шакарян М. С. Гражданское процессуальное право России. Москва: Юрист. 2002.
50. Щеглов В. Н. Иск как требование о защите права// Проблемы повышения эффективности правового регулирования на современном этапе. Томск. 1977.
51. Щеглов В. Н. Иск и его элементы // Проблемы совершенствования гражданско-правового регулирования. Томск. 1982.
52. Щеглов В. Н. Иск о судебной защите гражданского права: лекции для студентов. Томск: изд-во Том. ун-та. 1987.
53. Юдельсон К. С. Советское процессуальное гражданское право. Москва: Юридическая литература. 1965. С. 196. МГУ. 1979.
54. Ярков В. Гражданский процесс. Москва: Волтерс Клувер. 2005.

Teismų praktika:

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2000, *M.Jankauskas v. K.Blaževičius*, (kat. 37).

56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-101/2001 m., *UAB „Kaišiadorių agrofirma“ v. AB „Turto bankas“*, (kat. 36.2, (32.1, 115, 95.1).
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-933/2002, *V.Moisejkeno v. A.Bondarev*, (kat. 115).
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-652/2003, *L.Dirvelienė v. VĮ Kauno medicinos universiteto klinikos*, (kat. 95.1; 107.1).
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003m. sausio 29 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-186/2003, *AB „Klaipėdos konstrukcija“v. UAB „Mūsų namai“ ir likviduojamai UAB „Klaipėdos bakalėja“*, (kat. 15.2.2.7.; 95.1.).
- 60.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. spalio 7 d. konsultacija Nr. A3-112// Teismų praktika. Nr. 22.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegija 2004 m. lapkričio 4 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-594/2004, *Jono Algirdo Bengardavičiaus v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijai*, (kat. 95.1.).
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 23 d. civilinė byla Nr. 3K-3-124/2005, *AB Ūkio bankas v. Birutė Raižienė, Kęstutis Raižys, Mindaugas Raižis*,(kat. 106.1).
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegijos 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-380/2008, *L. Č. ir J. J. ieškinį atsakovams Kauno apskrities viršininko administracijai, Kauno rajono savivaldybei, V. A., A. B., V. B., Z. M. B. ir kt.*, kat. (106.1; 119.11).
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegija 2009 m. vasario 9 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-29/2009, *S.N. v. R.A.*, kat. 106.1; 121.20(S).
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2009, *AB DnB NORD bankas v. M.P.*, kat. 118.3 (S).

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo pavadinimas: "Ieškinio elementai".

Šiame baigiamajame darbe nagrinėjami ieškinio elementai. Analizuojama ieškinio elementų struktūros problema, formuluojama ieškinio dalyko bei ieškinio pagrindo sąvokos bei jų reikšmė individualizuojant ieškinį.

Pirmoji baigiamojo darbo dalis skirta ieškinio elementų struktūros nagrinėjimui. Analizuojami civilinio proceso mokslininkų požiūriai į kiekybinę ieškinio elementų sudėtį. Šioje darbo dalyje atliekamas kokybinės ieškinio elementų sąvokų apibrėžimo tyrimas. Pateikiamos suformuluotos ieškinio dalyko ir ieškinio pagrindo sąvokos.

Antroji baigiamojo darbo dalis skirta ieškinio elementų reikšmei individualizuojant ieškinį. Analizuojami ieškinio (ieškinių) tapatumo nustatymo kriterijai ir pateikiama jo sąvoka. Atskleidžiamos ieškinio (ieškinių) tapatumo sąlygos bei rūšys. Taip pat šioje baigiamojo darbo dalyje nagrinėjami ieškinio dalyko ar pagrindo pakeitimo, pakeitimo ribų nustatymo klausimai.

SUMMARY

The thesis is titled “Elements of the Action”.

The key concepts of the thesis are as follows: elements of the action, subject of the action, grounds of the action, structure of the elements of the action, identity of the action, change of the subject of the action or the grounds of the action.

The present thesis examines the elements of the action. The problem of the structure of the elements of the action is analyzed; the concepts of the subject of the action and the grounds of the action and their meaning identifying the action are framed in the present thesis.

The first part of the thesis is intended for the examination of the problem with regard to the structure of the elements of the action. The standpoints of the civil procedure researchers towards the qualitative composition of the elements of the action are analyzed. Furthermore, the qualitative research into the concept definitions of the elements of the action is carried out in the above part of the thesis. Framed concepts of the subject of the action and grounds of the action are provided.

The second part of the thesis is intended for establishing the meaning of the elements of the action by means of individualization of the action. The criteria for establishing the identity of the action (actions) are analyzed and the concept of the identity of action is introduced. The conditions and types of the action (actions) are disclosed. In addition, the issues in relation to the change of the subject or grounds of the action and establishment of the boundaries of the change are examined in the considered part of the thesis.